

**ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ**

Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 2

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Αναστάσιος Στέφος, Επίτ. Σχολικός Σύμβουλος

Εμμανουήλ Στεργιούλης, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

Γεωργία Χαριτίδου, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αντώνιος Σακελλαρίου, τ. Επίκουρος Καθηγητής του Παν/μίου Πατρών

Ζωή Αντωνοπούλου-Τρεχλή, Σχολική Σύμβουλος

Κωνσταντίνα Ρηγάτου, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ιωάννα Μόσχου, Φιλολόγος

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Υακίνθη Παρίση, Εικονογρά-

φος-Σκιτσογράφος, Ζωγράφος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Σωτήριος Γκλαβάς, Σύμβουλος

του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Κωνσταντίνος Ναστούλης, Φιλό-

λογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκ-

παίδευσης

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Παύλος Σάμιος, Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

ΑΦΟΙ Ν. ΠΑΠΠΑ & ΣΙΑ Α.Ε.Β.Ε.,

Ανώνυμος Εκδοτική & Εκτυπωτι-

κή Εταιρεία

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ /
Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμά-
των σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Γ. Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.

**Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστι-
τούτου**

Πράξη με τίτλο:

**«Συγγραφή νέων βιβλίων και παρα-
γωγή υποστηρικτικού εκπαιδευ-
τικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ
και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ιν-
στιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί
Υπεύθυνοι Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ιν-
στιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγω-
γικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75%
από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό
Ταμείο και 25% από εθνικούς πό-
ρους.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Αναστάσιος Στέφος, Εμμανουήλ
Στεργιούλης, Γεωργία Χαριτίδου**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: **Ελληνικά
Γράμματα**

**Η συγγραφή και η επιστημονική επι-
μέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθη-
κε υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ**

Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 2

Ι. Τ. Υ. Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΑΡΧΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

2. ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Απαρχές

Στις αρχές του 7ου αι. π.Χ. το ενδιαφέρον για την επική ποίηση εξασθενεί και κάνει την εμφάνισή της η λυρική ποίηση, που καλλιεργείται μεταξύ των ετών 650–450 π.Χ.

Λυρική¹ ποίηση είναι η ποίηση που τραγουδιόταν, είτε από ένα άτομο είτε από ομάδα τραγουδιστών, με συνοδεία λύρας αρχικά και στη συνέχεια με άλλα μουσικά όργανα, όπως ο αυλός, η κιθάρα, η φόρμιγγα, η βάρβιτος κ.ά. Γεννήθηκε από την ανάγκη του ανθρώπου να εκφράσει

---

1. Όρος της αλεξανδρινής εποχής, γιατί η λύρα ήταν το πιο αντιπροσωπευτικό όργανο.

ελεύθερα τα συναισθήματα και τις ιδέες του.

Διαφορές έπους – λυρικής ποίησης

Η ποίηση του Ομήρου εκφράζει μια συγκεκριμένη κοινωνία, την πολεμική αριστοκρατία, ενώ με τη λυρική ποίηση το άτομο χειραφετείται και αποδεσμεύεται από μια «δεδομένη» τάξη, αναζητώντας την προσωπική του φυσιογνωμία. Έτσι, από τον Όμηρο, ο οποίος είναι ανώνυμος στο έργο του, περνάμε στον επώνυμο ποιητή της λυρικής ποίησης, που αναδύεται ως πρόσωπο και διαλέγεται ακόμη και με τον εαυτό του. Η λυρική ποίηση εμφανίζεται ως αντίλογος τόσο στον ηρωικό μύθο όσο και στη στερεότυπη μορφή του, την εξάμετρη αφήγηση.

Έπος

* μεγάλη έκταση

* ίδια μορφή (γλώσσα και στιχουργία) και περιεχόμενο (αφήγηση άθλων)

* αντικειμενική, περιγραφική ποίηση

* αναφέρεται στο παρελθόν (εκεί – τότε – μακριά)

* ηρωικό ιδεώδες

Λυρική ποίηση

* μικρή έκταση

*** ποικιλία στη μορφή
(γλώσσα – μέτρο)
και στο περιεχόμενο
(πλούσια θεματική)**

*** υποκειμενική (προσωπική)
ποίηση**

*** αναφέρεται στο παρόν
(εδώ – τώρα – πλησίον)**

*** διαφωνία, πολλές φορές,
με τα ιδεώδη του έπους**

Παράγοντες ανάπτυξης

Στην ανάπτυξη της λυρικής ποίησης ουσιαστικό ρόλο διαδραμάτισαν οι νέες συνθήκες που αρχίζουν να επικρατούν με τη δημιουργία της «πόλεως», η οποία αρχίζει να οργανώνεται συλλογικά με τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά. Ουσιαστικό, επίσης, ρόλο διαδραμάτισαν οι κοινωνικοί και πολιτικοί αγώνες που αμφισβήτησαν το θεσμό της βασιλείας και αρνήθηκαν τον παλαιό ομηρικό κόσμο. Οι πολιτειακές μεταβολές ανέτρεψαν τη βασιλεία και εγκαθίδρυσαν αριστοκρατικά και «τυραννικά» καθεστώτα και στη συνέχεια πολιτεύματα δημοκρατικά.

Παράγοντες που συντέλεσαν στην ανάπτυξή της ήταν ακόμη: ο

αποικισμός, η οικονομική ανάπτυξη, οι κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις και αλλαγές, καθώς και οι πνευματικές εξελίξεις (αφύπνιση του ατόμου και ανάγκη για προσωπική έκφραση και ελευθερία).

Το άτομο αφοσιώνεται στην προσπάθεια βελτίωσης της ζωής και επιδιώκει να εκφράσει τις προσωπικές ή ομαδικές συγκινήσεις, οι ευκαιρίες εκδήλωσης των οποίων είναι πολλές. Τα πατριωτικά συναισθήματα ενισχύονται με τις πανελλήνιες γιορτές, τους μεγάλους αγώνες και τα πανηγύρια. Η κοινή ζωή συνεχώς επεκτείνεται και οδηγεί στις παντός είδους συγκεντρώσεις και στα συμπόσια. Μέσο έκφρασης όλων αυτών θα αποτελέσει η λυρική ποίηση, αφού τα ποιήματα τώρα δε γράφονται μόνο για να τα διαβάσουν ή για να τα ακούν,

αλλά και για να τα τραγουδούν· ορισμένα μάλιστα από αυτά τα χορεύουν.

Πηγές

Μαρτυρίες και πρώιμες λυρικές αναφορές παρέχουν: η δημώδης ποίηση (όπως η Είρεσιώνη¹ στη Σάμο και το Ροδιακό χελιδόνισμα, χαριτωμένα παιδικά τραγούδια), τα ομηρικά έπη (τραγούδι γάμου, χορευτικό τραγούδι, τραγούδι που συνοδεύει τη δουλειά, μοιρολόγια) και τα σχετικά με τη λατρεία (παιάνες, Νόμοι, τραγούδια με κιθάρα για τον Απόλλωνα)· ακόμη, η μουσική παράδοση της Ανατολής (Αιγύπτου, Βαβυλώνας), που πέρασε στις

---

1. Κλαδί ελιάς ή δάφνης περιτυλιγμένο με μαλλί, έριο (τὸ εἶρος).

μικρασιατικές αποικίες και στα νησιά του Αιγαίου.

Περιεχόμενο

Το περιεχόμενο των ποιημάτων της αρχαίας λυρικής ποίησης αναφέρεται σε όλους σχεδόν τους τομείς της αρχαίας κοινωνίας:

- Θρησκευτική ζωή: ύμνοι, παιάνες, διθύραμβοι.**
- Εθνική ζωή: ελεγείες (με περιεχόμενο πολεμικό), εμβατήρια, επινίκια, εγκώμια.**
- Πολιτική ζωή: ελεγείες, ίαμβοι, παρωδίες.**
- Ιδιωτική ζωή: σκόλια (= συμποτικά αυτοσχέδια άσματα), ερωτικά, υμέναιοι (= τραγούδια γάμου, επιθαλάμια), θρήνοι, επικήδειοι, επιγράμματα.**

Μουσική

Οι πληροφορίες μας για την αρχαία ελληνική μουσική είναι ελάχιστες. Σε ασφαλείς διαπιστώσεις μπορούμε να οδηγηθούμε μόνο για τη λογοτεχνική μορφή των λυρικών ποιημάτων. Πάντως, η αρχαία ελληνική λυρική ποίηση είναι ποίηση που άδεται και συνοδεύεται από μουσικά όργανα. Μερικές φορές άδεται όχι από έναν τραγουδιστή (μονωδία – μονωδιακή), αλλά από χορό (χορωδιακή), που άλλοτε είναι ακίνητος και άλλοτε κινείται με ρυθμικούς βηματισμούς.

**Αναθηματικό ανάγλυφο από την
Ακρόπολη της Αθήνας, με παράστα-
ση των Χαρίτων που χορεύουν**

Χαρακτηριστικά

Η λυρική ποίηση είναι δυναμική και πολυδιάστατη παρά την αποσπασματικότητά της. Έχουν διασωθεί μερικά αποσπάσματα (fragmenta) από ολιγόστιχα ποιήματα, ή λίγοι μόνο στίχοι. Διακρίνεται για την ποικιλία των διαλέκτων, των μέτρων, του ρυθμού, της έκφρασης, των σκέψεων, των ιδεών και των διαθέσεων, την ποικίλη θεματική, καθώς και από την προσωπική στάση του ποιητή απέναντι στα πολεμικά ή πολιτικά προβλήματα. Η πληθώρα των κέντρων ανάπτυξης αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό (Μικρά Ασία, νησιά, πόλεις κυρίως Ελλάδα, Μεγάλη Ελλάδα).

Σε περίοδο τριών αιώνων οι λυρικοί ποιητές μεταδίδουν το μήνυμά

τους, ο καθένας με τον τρόπο του, που επικεντρώνεται στην ηθική σκέψη, η οποία διέπεται από την αντίληψη της θεικής τιμωρίας για την υπέρβαση του μέτρου.

Αξία

Η λυρική ποίηση είναι καθαρά προσωπική ποίηση. Υπηρέτησε την πολιτική ελευθερία, που σχετίζεται με την απόρριψη της τυραννίας και της πολιτικής βίας. Η απομάκρυνση από τον επικό μύθο και η προβολή των προσωπικών βιωμάτων και συγκινήσεων συνέβαλαν στην πνευματική ελευθερία.

Η λυρική ποίηση σημαδεύει το πέρας από την επική αφήγηση των κατορθωμάτων στην πεζογραφία και το αττικό δράμα. Η προώθηση

της προσωπικής σκέψης και των προβληματισμών οδηγούν στο δρόμο του φιλοσοφικού στοχασμού και της επιστημονικής έρευνας. Η επίδρασή της είναι μεγάλη και στην τέχνη, ιδιαίτερα την αγγειογραφία και τη γλυπτική. Η επιβίωσή της συνεχίζεται, διαμέσου των αιώνων, έως τις μέρες μας.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα λυρικά είδη που διαμορφώθηκαν, ο τόπος στον οποίο καλλιεργήθηκαν κυρίως, καθώς και οι σπουδαιότεροι εκπρόσωποί τους.

ΕΙΔΟΣ

- I. Ελεγεία**
- II. Επίγραμμα**
- III. Ύμνος**
- IV. Μέλος**
- V. Χορική ποίηση**

ΕΙΔΟΣ	ΤΟΠΟΣ	ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ
Ι. Ελεγεία	Ιωνία	Καλλίνος ο Εφέσιος Μίμνερμος ο Κολοφώνιος	μέσα 7ου αι. π.Χ. τελευταίο μισό 7ου αι. π.Χ.
	Μέγαρα	Φωκυλίδης ο Μιλήσιος	αρχές 6ου αι. π.Χ.
	Αθήνα	Θέογνις ο Μεγαρεύς	β' μισό 6ου αι. π.Χ.
	Σπάρτη	Σόλων Τυρταίος	640–560 π.Χ. μέσα 7ου αι. π.Χ.

ΕΙΔΟΣ	ΤΟΠΟΣ	ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ
ΙΙ. Επί- γραμμα	Κυκλάδες	Σιμωνίδης ο Κείος	556–468 π.Χ.
ΙΙΙ. Ίαμβος	Κυκλάδες Ιωνία	Αρχίλοχος ο Πάριος Σημωνίδης ο Αμοργίνος Ιππώνασ ο Εφέσιος	α' μισό 7ου αι. π.Χ. μέσα 7ου αι. π.Χ. ακμή 540 π.Χ.

ΕΙΔΟΣ	ΤΟΠΟΣ	ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ
IV. Μέλος	Λέσβος	Τέρπανδρος	ακμή περ. 650 π.Χ.
		Αλκαίος	620--570 π.Χ περ.
		Σαπφώ	630--568 π.Χ. περ.
	Ιωνία	Ανακρέων ο Τήσιος	570--485 π.Χ. περ.

ΕΙΔΟΣ	ΤΟΠΟΣ	ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ
V. Χορική ποιήση	Σπάρτη	Αλκμάν	μέσα 7ου αι. π.Χ.
	Κάτω Ιταλία	Ίβυκος	640 – 555 π.Χ. περ.
	Σικελία	Στησίχορος	636 – 556 π.Χ. περ.
	Βοιωτία	Πίνδαρος	522 – 446 π.Χ. περ.
	Κυκλάδες	Βακχυλίδης	510 – 450 π.Χ. περ.

Τα είδη της λυρικής ποίησης και οι κυριότεροι εκπρόσωποι

α. Ελεγεία

Η ελεγεία (< φρυγική λέξη ἔλεγος = θρήνος) ήταν αρχικά λυπητερό τραγούδι, γραμμένο στην ιωνική διάλεκτο, που το τραγουδούσαν με τη συνοδεία αυλού. Με το πέρασμα του χρόνου το περιεχόμενο της ελεγείας έπαψε να είναι μόνο θρηνητικό και εξέφραζε κάθε συναίσθημα του ανθρώπου. Ανάλογα με το περιεχόμενο, διακρίνουμε τα ακόλουθα είδη ελεγείας: πολεμική, ερωτική, πολιτική, ηθική και γνωμική.

Μέτρο της ελεγείας είναι το ελεγειακό δίστιχο, που αποτελείται από έναν εξάμετρο στίχο και έναν πεντάμετρο ελλιπή, δηλαδή εξάμετρο με παύσεις στον τρίτο και έκτο πόδα.

Μετρικό κύτταρο είναι ο δάκτυλος· το τελευταίο στοιχείο μπορεί να είναι μακρό ή βραχύ. Το ελεγείο είχε την ακόλουθη μορφή.

–υυ, –υυ, –υυ, –υυ, –υυ, ––υ

–υυ, –υυ, –/, –υυ, –υυ, –.

1. Πολεμική (προβάλλει την ανδρεία, την αυτοθυσία και τη δόξα)

Καλλίνος

Ο Καλλίνος από την Έφεσο είναι ο αρχαιότερος από τους ελεγειακούς ποιητές. Οι πληροφορίες μας για τη ζωή του είναι ελάχιστες. Γνωρίζουμε μόνο ότι στην εποχή του οι Κιμμέριοι (λαός που κατοικούσε στην Ταυρική χερσόνησο) έκαναν επιδρομές στη Μικρά Ασία και προκάλλουσαν καταστροφές. Γι' αυτό ο Καλλίνος συνέθεσε ελεγεία με την οποία προσπαθεί να εμπνεύσει στους συμπολίτες του θάρρος, για να στραφούν εναντίον των εισβολέων.

Από το έργο του σώθηκαν λίγοι στίχοι, που δε μας βοηθούν να διαμορφώσουμε πλήρη εικόνα για την ποιήσή του. Διαπιστώνουμε μόνο ότι τα θέματά της αποτελούν ομηρικά δάνεια, τα οποία όμως προσαρμόζονται

στην ελεγεία. Οι συμβουλές για επίδειξη γενναιότητας, ο θάνατος στο πεδίο της μάχης, η αγάπη προς την πατρίδα, η έξαρση των ηρωικών πράξεων για το κοινό καλό (κοινωνικός ηρωισμός), η αποδοκιμασία των δειλών και γενικότερα τα ιδανικά του ομηρικού κόσμου συναντώνται και στους στίχους του Καλλίνου, αλλά με τις απαραίτητες αλλαγές που απαιτεί η πολεμική ελεγεία (συσπείρωση της πόλης εναντίον εχθρικής επιβολής – προβολή συλλογικής συνείδησης).

Τυρταῖος

Η ζωή του Τυρταίου έχει συνδυαστεί με πολλούς θρύλους και δε μας είναι επαρκώς γνωστή. Σύμφωνα με την παράδοση, οι Λακεδαιμόνιοι κατά το Β΄ Μεσσηνιακό πόλεμο

(περίπου 640–620 π.Χ.) κατέφυγαν στο μαντείο των Δελφών, για να πληροφορηθούν τον τρόπο με τον οποίο θα σταματούσαν οι αλληπάλληλες αποτυχίες των επιχειρήσεών τους. Ο χρησμός που πήραν τους συμβούλευε να ζητήσουν στρατηγό από τους Αθηναίους. Οι Αθηναίοι, όμως, επειδή φθονούσαν τη στρατιωτική δύναμη των Σπαρτιατών, έστειλαν τον χειρότερο, κατά τη γνώμη τους, δηλαδή τον ανάπηρο Τυρταίο, που καταγόταν από τις Αφίδνες της Αττικής.

Ο Τυρταίος κατάφερε να εμπυχώσει τους Σπαρτιάτες, να αναπτέρωσει το ηθικό τους και να τους οδηγήσει στη νίκη. Μια άλλη εκδοχή θέλει τον Τυρταίο να κατάγεται από τη λακωνική πόλη Αφίδνες και όλα τα παραπάνω να επινοήθηκαν από τους Αθηναίους. Προς την εκδοχή

αυτή συγκλίνουν και οι σύγχρονες απόψεις. Ο χαρακτήρας της ποίησης του, αλλά και το γεγονός ότι οι Σπαρτιάτες δε θα δέχονταν εύκολα προτροπές από έναν ξένο, ενισχύουν οπωσδήποτε την άποψη ότι ο Τυρταίος ήταν Λακεδαιμόνιος.

Στο έργο του ανήκουν οι «Υποθήκες» (= συμβουλές) και η «Ευνομία» (σχετικά με το πολίτευμα της Σπάρτης), που διαμόρφωσαν το σπαρτιατικό ιδεώδες. Στις «Υποθήκες» ο ποιητής κάνει συνεχή έκκληση για πολεμική αρετή και αναφέρεται στην τύχη που επιφυλάσσεται στους γενναίους αλλά και στους δειλούς. Η «Ευνομία», όπως αποδεικνύει και ο τίτλος της, αποτελεί εγκώμιο προς την πειθαρχία, την τάξη και την υπακοή στους νόμους, που τόσο κλονίστηκαν εξαιτίας του πολέμου. Εκτός

από πολεμικές ελεγείες («θούρια») έγραψε και «μέλη πολεμιστήρια», πολεμικά άσματα (εμβατήρια), στη δωρική διάλεκτο και όχι στην ιωνική, όπως οι ελεγείες. Τα εμβατήριά του τα τραγουδούσαν οι Λακεδαιμόνιοι υπό τους ήχους αυλού, καθώς βάδιζαν εναντίον των εχθρών.

Λίγοι στίχοι του Τυρταίου διασώθηκαν, στους οποίους είναι έκδηλη η ομηρική επίδραση. Το περιεχόμενό τους περιορίζεται κυρίως σε προτροπή για επίδειξη ανδρείας. Πασίγνωστο είναι το δίστιχο:

Τι τιμή στο παλικάρι, όταν πρώτο
στη φωτιά
σκοτωθεί για την πατρίδα με τη
σπάθα στη δεξιά.

(μτφρ. Σπ. Τρικούπης)

2. Ερωτική (βασικά μοτίβα: ο έρωτας και ο θάνατος)

Μίμνερμος

Ο Μίμνερμος από την Κολοφώνα της Μ. Ασίας είναι ο δημιουργός της ερωτικής ελεγείας. Στην ποίησή του κυριαρχούν η φυσιολατρία, η ήρεμη μελαγχολία, η ευαισθησία και το ερωτικό στοιχείο. Ο έρωτας και ο

θάνατος στο έργο του έχουν ιδιαίτερη σημασία. Ο έρωτας ταυτίζεται με τη νεότητα, ενώ ο θάνατος με τα γηρατειά. Το «ἀργαλέον γῆρας» (= οδυνηρό γήρας) σηματοδοτεί το τέλος της ερωτικής ζωής και επομένως, κατά το Μίμνερμο, είναι θάνατος πριν από το θάνατο.

Στις ελεγείες του απεικονίζει κυρίως προσωπικά του συναισθήματα, εγκωμιάζει τον έρωτα και τις χαρές της νεότητας, ενώ κυριεύεται από μελαγχολική διάθεση όταν αναλογίζεται το επερχόμενο γήρας. Συνεχώς επαναλαμβάνει ότι είναι προτιμότερο να πεθάνει κάποιος παρά να γεράσει («τεθνάναι βέλτιον ἢ βίωτος»). Ο άνθρωπος δίνει περιεχόμενο στη ζωή του με τα έργα της νιότης και τη χαρούμενη έκφρασή της.

Ο ίδιος εξέφρασε στα ποιήματά του

τον έρωτά του προς την αυλητρίδα Ναννώ, το όνομα της οποίας έχει ως τίτλο το ένα από τα δύο βιβλία όπου συγκεντρώθηκε αργότερα το συνολικό έργο του. Ο ποιητής αποτελούσε αντικείμενο θαυμασμού στην αρχαιότητα.

3. Πολιτική και Ηθική (προβολή της ατομικής ευθύνης που ρυθμίζει τις ανθρώπινες πράξεις - ιδέα θείας τιμωρίας)

Σόλων

Ο Σόλων καταγόταν από το βασιλικό οίκο των Κοδριδών. Διακρίθηκε στον αγώνα των Αθηναίων εναντίον των Μεγαρέων για να ξαναπάρουν τη Σαλαμίνα. Το ποίημά του «Σαλαμής», που περιλάμβανε εκατό στίχους

(σώζονται μόνο οκτώ), αναπτέρωσε το ηθικό των συμπολιτών του και συντέλεσε στην ανακατάληψη της νήσου.

Ασχολήθηκε με την πολιτική και η συμβολή του ως νομοθέτη (πρβλ. σεισάχθεια) στην οργάνωση της αθηναϊκής πολιτείας υπήρξε μεγάλη. Η πολιτική του δράση οπωσδήποτε πρέπει να ληφθεί υπόψη στην προσπάθεια κατανόησης του συγγραφικού του έργου, το οποίο, εκτός από τους νόμους, περιλαμβάνει ελεγείες, ιάμβους και επωδούς. Από το έργο του σώθηκαν 200 περίπου στίχοι.

Στους στίχους αυτούς διατυπώνει τις απόψεις του για τα δικαιώματα αλλά και τις υποχρεώσεις του ανθρώπου ως μέλους του κοινωνικού συνόλου. Η τάξη, η ευνομία και η ευδαιμονία αποτελούν βασικά

στοιχεία αρμονικής συνύπαρξης. Όποιος διαταράξει την αρμονία αυτή, με διάπραξη αδικιών (ὑβρις), θα υποστεί τη θεϊκή τιμωρία. Η ιδέα της θείας τιμωρίας, που έχει ήδη τις ρίζες της στον Ησίοδο, κυριαρχεί στην αντίληψη του ποιητή ως αναπόφευκτη μοίρα, μετατοπίζοντας όμως την ευθύνη από τους θεούς στους ανθρώπους. Η ηθική αυτή φιλοσοφία θα γονιμοποιήσει τον επόμενο αιώνα την αττική τραγωδία.

Οι Έλληνες συμπεριέλαβαν το Σόλωνα στους Επτά Σοφούς, γιατί στο πρόσωπό του αναγνώρισαν τον άνθρωπο που συνδύαζε το «καλῶς πράττειν» με το «καλῶς λέγειν», την πολιτική δράση με τα ειρηνικά έργα της ποίησης. Η θρυλούμενη συνάντησή του, εξάλλου, με το

βασιλιά Κροίσο (Ηρόδ. Ι, 29-33) τον καθιστά μυθική φυσιογνωμία.

4. Γνωμική (γνώμες και ηθικές συμβουλές)

Θέογνις

Καταγόταν από τα Νισαία Μέγαρα της Αττικής (υπήρχαν και τα Υβλαία Μέγαρα στη Σικελία). Το έργο του δημιουργεί πολλά προβλήματα στους μελετητές, αφού αμφισβητείται αν όλοι οι σωζόμενοι ελεγειακοί στίχοι (1.400) είναι δικοί του.

Στο μεγαλύτερο μέρος τους οι στίχοι αυτοί αποτελούνται από «υποθήκες» και σχετίζονται κυρίως με την πολιτική. Ο Θέογνις, αριστοκρατικής καταγωγής ο ίδιος, με συντηρητικό πνεύμα, στρέφεται εναντίον της

δημοκρατίας και της τυραννίας, όταν διαπιστώνει ότι η αριστοκρατία έχασε πλέον τη δύναμή της. Εκφράζει την ανησυχία του για πιθανή εγκαθίδρυση της τυραννίδας και ο φόβος του αυτός μπορεί να αποτελέσει στοιχείο το οποίο μας βοηθάει να κατανοήσουμε τις πολιτικές διεργασίες και ανακατατάξεις που σημειώνονται στην εποχή του. Οι συμβουλές του στο φίλο του Κύρνο αναφέρονται στην ευσέβεια προς τους θεούς, το σεβασμό προς τους γονείς, τη μετριοφροσύνη, την αποφυγή της αλαζονείας και της βίας. Κατά το Θέογνη, το χρήμα προσδίδει στον κάτοχό του μεγάλη δύναμη και οδηγεί στη διαφθορά. Η φτώχεια, από την άλλη, επιφέρει στον άνθρωπο σωματικές οδύνες, του συντρίβει την υπερηφάνεια και τον καθιστά δούλο.

Γενικά, το έργο του έχει διδακτικό και γνωμικό χαρακτήρα. Η αφθονία των αποφθεγμάτων και των ηθικών αξιωμάτων που περιέχονται σε αυτό μπορεί να παραλληλιστεί με τις συμβουλές του Ησίοδου προς τον αδελφό του, Πέρση, στο "Έργα και Ημέραι.

Φωκυλίδης

Ο Φωκυλίδης από τη Μίλητο έγραψε ελεγειακούς στίχους. Διασώθηκαν 16 αποσπάσματα, τα οποία είναι γραμμένα σε δακτυλικό εξάμετρο, εκτός από ένα που είναι γραμμένο σε ελεγειακό δίστιχο. Όλα σχεδόν αρχίζουν, όπως οι χρησμοί, με τη φράση «καὶ τότε Φωκυλίδεω» (= και αυτό είναι του Φωκυλίδη).

Στους στίχους του διατυπώνονται

κυρίως αποφθέγματα και γνωμικά με διδακτικό χαρακτήρα, ως καταστάλαγμα πείρας. Αυτό δικαιολογεί τη συντομία των ποιημάτων του, αφού το απόφθεγμα απαιτεί επιγραμματική διατύπωση. Η ποίηση του Φωκυλίδη αγαπήθηκε πολύ από τους μεταγενέστερους. Διάφορα ποιήματα γράφτηκαν κατά καιρούς και αποδόθηκαν στο Φωκυλίδη, όπως μια συλλογή γνωμικών (230 εξάμετροι στίχοι), τα Φωκυλίδεια (1ος/2ος αι. μ.Χ.).

β. Επίγραμμα

Το επίγραμμα είναι λογοτεχνικό είδος που γεννήθηκε από την ανάγκη να κρατηθεί ζωντανή η μνήμη του νεκρού με την έμμετρη επιγραφή που χαρασσόταν στους τάφους και τα αναθήματα (= αφιερώματα στους θεούς). Τα επιγράμματα,

αποτελούμενα συνήθως από έναν ή δύο στίχους σε ελεγειακό μέτρο και ιωνική διάλεκτο, είχαν ως σκοπό να απαθανατίσουν το κλέος των μεγάλων ανδρών και των νεκρών των πολέμων. Μεγάλη αρετή στη συγγραφή επιγραμμάτων θεωρούνταν η συντομία και η εκφραστική δύναμη του περιεχομένου.

Έτσι, διαμορφώθηκαν επιγράμματα: επιτύμβια, αναθηματικά, σκωπτικά.

Πατρίδα του επιγράμματος είναι η Ιωνία (7ος αι. π.Χ.). Από εκεί μεταφυτεύτηκε στην Αττική, όπου άνθησε επί αιώνες. Καλλιεργήθηκε, επίσης, στην ελληνιστική εποχή (τον 4ο αι. π.Χ.) ως αυτόνομο λογοτεχνικό είδος, αλλά και στη βυζαντινή περίοδο.

Μεγάλος επιγραμματοποιός υπήρξε

ο Σιμωνίδης ο Κείος. Περίφημα επιγράμματά του είναι εκείνα που αναφέρονται σε όσους έπεσαν στις μεγάλες μάχες των Ελλήνων.

Πασίγνωστα ήταν τα επιγράμματα:

ΓΙΑ ΟΣΟΥΣ ΕΠΕΣΑΝ ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Ὡ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις,
ὅτι τῆδε κείμεθα

τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

(Διαβάτη, μήνυμα να πας στους
Λακεδαιμόνιους:

σ' αυτήν εδῶ τη γη πέσαμε και
κειτόμαστε στο νόμο τους
πιστοί.)

(Μτφρ. Ηλίας Σπυρόπουλος)

ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΡΑΘΩΝΟΜΑΧΟΥΣ

**Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι
Μαραθῶνι**

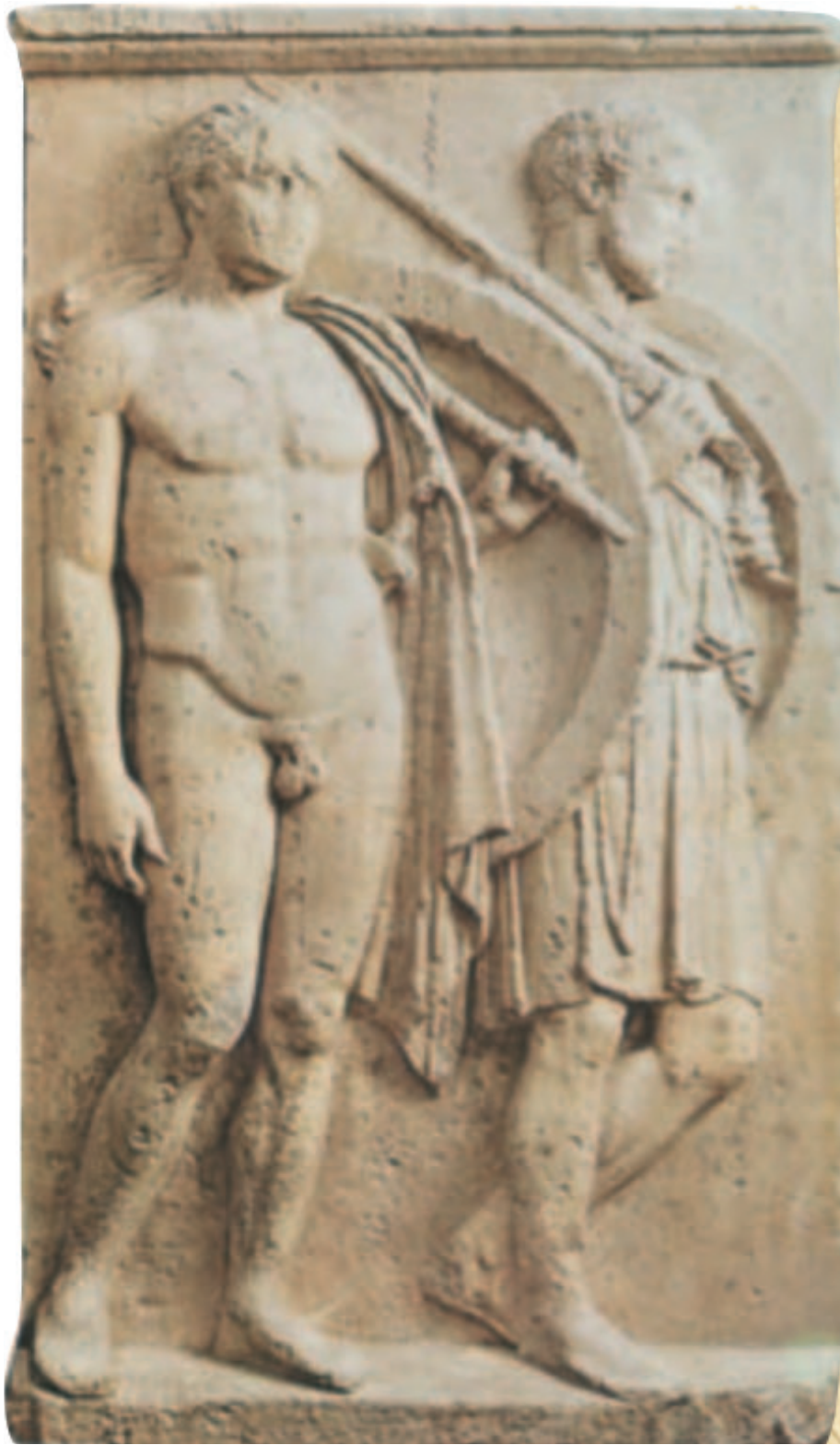
**χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν
δύναμιν.**

**(Ὑπέρ των Ἑλλήνων οἱ Ἀθηναῖοι
μαχόμενοι στο Μαραθῶνα**

**συνέτριψαν τη δύναμη των χρυ-
σοφόρων Μήδων.)**

(Μτφρ. Θ.Κ. Στεφανόπουλος)

Επιτύμβια στήλη, 5ος αι. π.Χ.
Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά

Σιμωνίδης, «Για τους πεσόντες στις Θερμοπύλες»

Γι' αυτούς που έπεσαν στις Θερμο-
πύλες

ένδοξη η τύχη, τιμημένη η μοίρα

κι ο τάφος τους προσκυνητάρι

μην κλαίτε, μνημονέψτε τους, μην
τους θρηνείτε, υμνήστε τους,

γιατί ό,τι κλείνει τέτοιος τάφος
μήτε η μούχλα μήτε ο χρόνος

ο πανδαμάτορας μπορεί να το
αμαυρώσει.

Ναός γενναίων και γύρεψε τη δόξα
της Ελλάδας

για κατοικία· το μαρτυρεί κι ο βασι-
λιάς της Σπάρτης,

ο Λεωνίδαο που άφησε με την παλι-
καριά του

καύχημα μέγα και τη δόξα του ακα-
τάσχετη.

(Μτφρ. Γ. Δάλλας)

Οι στίχοι του εγκωμίου για τους νεκρούς της μάχης των Θερμοπυλών (480 π.Χ.) διασώθηκαν από το Διόδωρο το Σικελιώτη, ιστοριογράφο του 1ου αι. π.Χ., στο σύγγραμμά του 'Ιστορική Βιβλιοθήκη.

Η μνήμη, η δόξα, ο έπαινος, η αρετή αποτελούν κυρίαρχες έννοιες στο σεμνό αυτό εγκώμιο. Στο τέλος του ποιήματος οι νεκροί μεταβάλλονται σε σύμβολα και ταυτίζονται με την «εὐδοξίαν» της Ελλάδας, που τώρα κατοικεί στον ιερό τύμβο.

Ο θρήνος μετατρέπεται, με προφητική επιβεβαίωση, σε έπαινο.

Ανάλογο εγκωμιαστικό τόνο χρησιμοποιεί και ο Ανδρέας Κάλβος στην Ωδή του «ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΛΟΧΟΝ» (1823).

**Ας μη βρέξη ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μην σκορπίση
το χώμα το μακάριον
'που σας σκεπάζει...**

**Επιτύμβια στήλη.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο**

γ. Ίαμβος

Για την προέλευση της λέξης **ΐαμβος** δεν υπάρχει καμία τεκμηριωμένη άποψη (η λέξη είναι προελληνική). Οι ρίζες της ανάγονται στις πανάρχαιες τελετές των Ελευσινίων¹ με τα άσεμνα αστεία (ΐάμβους), καθώς και στην κοινωνική κριτική. Χρησιμοποιήθηκε, πάντως, για να προσδιορίσει ποιήματα των οποίων το περιεχόμενο ήταν περιπαικτικό και είχαν σκοπό να διορθώσουν τα ελαττώματα ατόμων ή του κοινωνικού συνόλου.

-
1. ΐάμβη: υπηρέτρια του βασιλιά της Ελευσίνας Κελεού, η οποία με τα αστεία της έκανε την περίλυπη Δήμητρα, που απελπισμένη αναζητούσε την Περσεφόνη, να γελάσει.

Ο ίαμβος, από τον οποίο έλαβε την ονομασία της η ιαμβική ποίηση, αναπτύχθηκε κατά την ίδια περίπου εποχή με την ελεγεία. Η ελεγεία και ο ίαμβος, αν και η προέλευσή τους ήταν διαφορετική, είχαν αρκετά κοινά στοιχεία. Βασικό κοινό τους στοιχείο ήταν η δευτερεύουσα θέση που έδιναν στη μουσική και η παντελής τελικά απαλλαγή τους από αυτήν. Συχνά, ο ίδιος ποιητής χρησιμοποιεί και τα δύο είδη με την ίδια επιτυχία.

Οι ίαμβοι, όπως και οι ελεγείες, είναι γραμμένοι στην ιωνική διάλεκτο. Μετρική μονάδα είναι η ιαμβική διποδία (υ $\perp$ υ $\perp$)· τρεις διποδίες συγκροτούσαν το ιαμβικό τρίμετρο, που ήταν πιο κοντά στο φυσικό ρυθμό του προφορικού λόγου (πρβλ. διαλογικά μέρη του δράματος). Οι πρώτοι ίαμβοι απαντούν

(εγκατεσπαρμένοι ανάμεσα σε εξαμέτρους) στο «Μαργίτη», σκωπτικό ποίημα αποδιδόμενο στον Όμηρο. Η ιαμβική ποίηση πραγματεύεται θέματα κυρίως κοινωνικά και πολιτικά.

Ἀρχίλοχος

Καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια της Πάρου. Ο πατέρας του Τελεσικλής ήταν επικεφαλής αποικιστικής εκστρατείας στη Θάσο. Από στίχους του ποιητή πληροφορούμαστε ότι ο ίδιος πήρε μέρος σε στρατιωτικές επιχειρήσεις και ότι σε κάποια μάχη πέταξε την ασπίδα του. Όταν επέστρεψε στην Πάρο, μνηστεύθηκε τη Νεοβούλη, κόρη του Λυκάμβη, ο οποίος όμως τον απέπεμψε. Εξαιτίας αυτού ο Αρχίλοχος τον εκδικήθηκε γράφοντας πολύ

ειρωνικούς και δηκτικούς στίχους, που οδήγησαν το Λυκάμβη και τις θυγατέρες του στην αυτοκτονία.

Ο Αρχίλοχος θεωρείται ο δημιουργός του ιάμβου. Είναι ο ποιητής που απαγκίστρωσε την ποίηση από τη μυθική παράδοση και την έστρεψε στον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Στους στίχους του αποτυπώνονται συμβάντα της προσωπικής του ζωής με αφοπλιστική ειλικρίνεια. Χωρίς αναστολές ομολογεί ότι υπήρξε «ρίψασπις» (= δειλός), γιατί γι' αυτόν προέχει η διάσωση της ζωής. Συνειδητοποιεί την αστάθεια, την αβεβαιότητα και τη συνεχή μεταβολή του κόσμου. Πιστεύει ότι ο φόβος και η ελπίδα, η ευτυχία και η δυστυχία έρχονται και παρέρχονται, για να επιβεβαιώσουν τη συνεχή μεταβολή στην οποία υπόκεινται τα ανθρώπινα

πράγματα. Δίνει μια νέα αντίληψη για τη φιλία, πέρα από το παραδοσιακό ηρωικό σχήμα· με αγανάκτηση εκφράζεται για την προδομένη φιλία «που φίλος, κάποτε, τους όρκους κλότσησε κι εδιάβη, ο αδικητής μου!».

Με την ποίησή του ο Αρχίλοχος εκφράζει τις σημαντικές αλλαγές που συντελούνται στην εποχή του σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής (πολιτικές ανακατατάξεις, ίδρυση αποικιών, ανάπτυξη εμπορίου). Από την ποίηση του Αρχίλοχου σώθηκαν 200 περίπου στίχοι (ίαμβοι, ελεγείες, ύμνοι), που αυξήθηκαν τα τελευταία χρόνια από παπυρικά ευρήματα.

Με την ασπίδα απ' τους Σαΐους
κάποιος θ' αγάλλεται·

στα θάμνα, αρματωσιά λαμπρή, την
πέταξα άθελά μου.

Φτάνει που σώθηκα. Για την ασπί-
δα εκείνη νοιάζομαι;

Ώρα καλή της! Θ' αποχτήσω άλλη
λαμπρότερη.

(Μτφρ. Γ. Δάλλας)

Ο ηρωικός κώδικας της Σπάρ-
της, «ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς», είναι για τον
ποιητή ψευδαίσθηση και ουτοπία,
που την αποκαλύπτει με παρρη-
σία αλλά και σατιρική διάθεση.

Σημωνίδης ο Αμοργίνος

Ο Σημωνίδης, λίγο νεότερος του Αρχίλοχου, γεννήθηκε στη Σάμο, αλλά, επειδή υπήρξε αρχηγός σε αποικιστική αποστολή στην Αμοργό, είναι γνωστός ως Αμοργίνος.

Από τα ποιήματά του σώθηκαν περίπου 200 στίχοι. Σπουδαιότερο είναι ο «Ίαμβος κατὰ Γυναικῶν» (118 στίχοι), στο οποίο παραβάλλει τους διάφορους χαρακτήρες των γυναικών με ζώα (άλογο, αλεπού, πίθηκο κτλ.) ή με άλλα στοιχεία (γη, θάλασσα). Η μόνη γυναίκα που διαμορφώνει τις προϋποθέσεις για οικογενειακή ευτυχία είναι εκείνη που κατάγεται από τη μέλισσα. Τα υπόλοιπα αποσπάσματα έχουν ως περιεχόμενο προσωπικές εμπειρίες

και σκέψεις του ποιητή. Βλέπει με απαισιοδοξία τον κόσμο, τον οποίο σατιρίζει με σκοπό να διορθώσει τα κακώς κείμενα. Η σάτιρά του από προσωπική γίνεται κοινωνική. Δέχτηκε εμφανείς επιδράσεις από τον Ησίοδο και τον Αρχίλοχο.

Ίππωναξ

Καταγόταν από την Έφεσο, αλλά έζησε στις Κλαζομενές της Ιωνίας, όπου εξορίστηκε από τους τυράννους της πατρίδας του. Έζησε μέσα στις δυσκολίες, στη φτώχεια και τη στέρηση. Δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις βιοποριστικές του ανάγκες και, κατά μία εκδοχή, πέθανε από την πείνα. Διαμαρτύρεται, επειδή ο Πλούτος είναι τυφλός και ποτέ δεν τον επισκέφθηκε, για να του χαρίσει χρήματα.

Στην ποίησή του ο Ιππώνακτας αποτύπωσε προσωπικές του εμπειρίες (πενία, έχθρες, αγάπες). Οι ίαμβοί του, όμως, διαφέρουν από τους ιάμβους των άλλων ποιητών (ιαμβικός τρίμετρος: (υ [˘] υ [˘] υ [˘] υ [˘] υ [˘] υ [˘]), αφού εισήγαγε νέο μέτρο που είναι γνωστό ως «χωλίαμβος» ή «ίαμβος σκάζων»¹, στον οποίο ο τελευταίος ίαμβος (υ [˘]) του στίχου αντικαθίσταται με σπονδείο (– –). Σώθηκαν περίπου 150 στίχοι, οι πιο πολλοί αθυρόστομοι, που αναφέρονται στην καθημερινή ζωή και στις περιπέτειές του ως εξορίστου.

---

1. χωλαίνει, σκάζει = κουτσαίνει. Ο χωλίαμβος είναι στίχος κατάλληλος για παρωδία.

δ. Μονωδιακή (μελική) ποίηση

Η μονωδία, από ένα πρόσωπο, χωρίς μουσική συνοδεία, είναι δημιουργία των ποιητών του 6ου αι. π.Χ. Η μελική ποίηση ονομάστηκε έτσι από το «μέλος», δηλαδή τη μελωδία, και καλλιεργήθηκε στην Αιολίδα (αιολικό μέλος). Οι μελικοί ποιητές γράφουν ποιήματα σε αιολική διάλεκτο, το περιεχόμενο των οποίων αναφέρεται στα προσωπικά τους συναισθήματα, στους θεούς, στους ανθρώπους και σε γεγονότα της καθημερινής ζωής. Διδάσκουν την πολιτική σύνεση και την ευσέβεια και συχνά χρησιμοποιούνται προκειμένου να ενισχυθεί το ηθικό των πολιτών. Τα «μέλη» είναι γραμμένα σε τοπικές διαλέκτους και άδονται από έναν τραγουδιστή με τη συνοδεία μουσικών οργάνων. Το

είδος της ποίησης αυτής γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση στη Λέσβο, ο πληθυσμός της οποίας είχε ως κύρια απασχόληση τις αγροτικές εργασίες και η διασκέδαση κατείχε σημαντική θέση στον τρόπο ζωής του. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον ήταν φυσικό να κάνουν την εμφάνισή τους καλλιτέχνες των οποίων τα δημιουργήματα είναι απλά και εκφράζουν προσωπικές συγκινήσεις. Βασική μονάδα του αιολικού μέλους είναι η στροφή (αλκαϊκή και σαπφική). Η λεσβιακή ωδή αποτελείται από σειρά στροφών που είναι σύντομες και με σύμμετρη δομή.

Τέρπανδρος

Είναι ο αρχαιότερος από τους ποιητές της Λέσβου. Εγκατέλειψε το νησί του και περιπλανήθηκε στις ελληνικές πόλεις ψάλλοντας τα ομηρικά έπη. Λίγα χρόνια μετά το τέλος του πρώτου Μεσσηνιακού πολέμου (724 π.Χ) κλήθηκε, κατόπιν χρησμού, από τη Σπάρτη και συνέβαλε στην κατάπαυση των εμφύλιων συγκρούσεων και ταραχών. Τιμήθηκε πολύ από τους κατοίκους της και η Σπάρτη αποτέλεσε γι' αυτόν δεύτερη πατρίδα. Με τον Τέρπανδρο αρχίζει νέα περίοδος της μουσικής τέχνης. Εισήγαγε την επτάχορδη κιθάρα και επινόησε άλλο μουσικό όργανο, τη βάρβιτο. Είναι ο διαμορφωτής του «Νόμου» (μουσικού – ποιητικού

είδους αφιερωμένου στον Απόλλωνα)¹.

Στον Τέρπανδρο απέδιδαν τα σκόλια², άσματα δηλαδή συμποτικά (επιτραπέζια ή παροΐνια [< οίνος]), τα οποία έψαλλαν οι συνδαιτυμόνες με συνοδεία λύρας.

-
1. Ο Τιμόθεος ο Μιλήσιος (450–360 π.Χ.) συνέθεσε Νόμους. Ένα μεγάλο απόσπασμα, οι «Πέρσαι», ιστορεί τη ναυμαχία της Σαλαμίνας.
  2. Από το επίθετο σκολιός = λοξός (πρβλ. σκολίωση). Τα τραγούδια είχαν ακανόνιστη πορεία στη συντροφιά των συμποσιαστών, γιατί δεν τα τραγουδούσαν όλοι μαζί, αλλά οι πιο κατάλληλοι, όπου και αν κάθονταν, κρατώντας ένα κλαδί μυρτιάς.

Άλκαϊος

Γεννήθηκε στη Μυτιλήνη και ανήκε σε αριστοκρατική οικογένεια. Πήρε μέρος στους έντονους πολιτικούς αγώνες της πατρίδας του. Όταν οι δημοκρατικοί εξεγέρθηκαν εναντίον των αριστοκρατικών, επικράτησε ο τύραννος Μέλαγχρος, εναντίον του

οποίου στράφηκαν ο Πιπτακός, οι δύο αδελφοί του Αλκαίου και ο ίδιος ο ποιητής. Οι τελευταίοι νίκησαν στη διαμάχη αυτή, ο τύραννος φονεύθηκε και ο λαός τούς εμπιστεύτηκε για δέκα χρόνια την εξουσία. Αλλά η τυραννία επανήλθε (Μυρσίλος) και ο ποιητής έδωσε και πάλι το παρόν εναντίον της. Οι Μυτιληναίοι όμως ανέδειξαν «αισυμνήτη» (αιρετό άρχοντα) τον Πιπτακό (590–580 π.Χ.) και εκδίωξαν τον Αλκαίο και τους αριστοκρατικούς. Ο Αλκαίος κατέφυγε στην Αίγυπτο και λίγο αργότερα με τον αδελφό του Αντιμενίδα επέστρεψαν ως ηγέτες των αριστοκρατικών κατά του Πιπτακού. Ο ποιητής συνελήφθη από τον Πιπτακό, ο οποίος όμως τον συγχώρησε. Έκτοτε, ο Αλκαίος πέρασε τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του χωρίς να συμμετέχει στις πολιτικές διαμάχες.

Το έργο του αποτελείται από στασιωτικά (= πολιτικά· στάσις = επαναστατικό κίνημα), συμποτικά, ερωτικά ποιήματα και ύμνους προς τους θεούς (σώθηκαν ελάχιστα μόνο αποσπάσματα). Στα στασιωτικά του άσματα διαπιστώνουμε το βίαιο πάθος κατά των πολιτικών του αντιπάλων. Το ποίημα είναι τελικά ένα όπλο στους προσωπικούς και πολιτικοκοινωνικούς αγώνες του ποιητή. Στα συμποτικά διαφαίνεται η αγάπη του προς το κρασί, αφού το συνιστά ως το καλύτερο αντίδοτο (φάρμακον) στις στενοχώριες και στις δυσκολίες, ενώ στα ερωτικά ποιήματά του εξυμνεί το κάλλος των εφήβων και των νεανίδων.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ποίησης του Αλκαίου είναι η συντομία, η μεγαλοπρέπεια του λόγου, η

**πληθώρα των ποιητικών εικόνων,
η αλληγορία και η παραστατικότητα
που τις συνοδεύουν.**

Σαπφώ

**Η Σαπφώ, σύγχρονη του Αλκαίου,
γεννήθηκε στην Ερεσό της Λέσβου
και έζησε κυρίως στη Μυτιλήνη. Ανή-
κε στην αριστοκρατική τάξη και γι'
αυτό εξορίστηκε από τον Πιπτακό
στη Σικελία, όπου και πέρασε σημα-
ντικό μέρος της ζωής της. Είχε τρεις
αδελφούς (το Λάριχο, το Χάραξο και
τον Ευρύγιο). Ο πρώτος επαινείται
στα ποιήματά της, ενώ ο δεύτερος
ελέγχεται αυστηρά για τον παράφο-
ρο έρωτά του προς την εταίρα Ρο-
δώπη. Κατά ένα απόσπασμα (85β),
η ποιήτρια παντρεύτηκε και απέ-
κτησε μία κόρη, την Κλείδα. Στη**

Μυτιλήνη διατηρούσε σχολή ποιήσης, στην οποία φοιτούσαν νεάνιδες που προετοιμάζονταν για τη μουσική εκτέλεση των ωδών της.

Σε χρόνους κατά τους οποίους στις άλλες ελληνικές πόλεις οι γυναίκες ασχολούνταν αυστηρά με τις οικιακές εργασίες, στη Λέσβο είχαν μεγάλες ελευθερίες, ώστε να αναπτύξουν κοινωνικές δραστηριότητες. Οι ελευθερίες αυτές βοήθησαν τη Σαπφώ να απεικονίσει στην ποίησή της τις χαρές και τις λύπες των ερωτικών περιπετειών, να εξυμνήσει το κάλλος με ιδιαίτερο πάθος και περίτεχνο ύφος.

Επειδή οι Αθηναίοι δεν μπορούσαν να κατανοήσουν την ελευθερία που ανέδυε η ποίηση της Σαπφώς, απέδωσαν στην ποιήτρια περιπαθή έρωτα με πολλούς ποιητές, αλλά

και με μαθήτριές της. Ωστόσο, οι διαβολές που διατυπώθηκαν για τη Σαπφώ δε φαίνεται να ανταποκρίνονται στην αλήθεια. Αν ίσχυαν αυτές, οι Μυτιληναίοι δε θα της ζητούσαν να εξυμνεί σε νυμφικές ωδές νόμιμους γάμους ούτε θα της απέδιδαν υψηλές τιμές για την ποίησή της.

Οι αρχαίοι θαύμαζαν τη Σαπφώ. Την αποκαλούσαν «θνητή Μούσα», «δεκάτη των Μουσών» και υποστήριζαν ότι υπερείχε από τις γυναίκες τόσο όσο ο Όμηρος από τους άνδρες. Το ποιητικό της έργο αργότερα διαιρέθηκε σε εννιά βιβλία (κατά τις εννιά Μούσες), σώζονται όμως ελάχιστοι στίχοι. Αποτελείται από ερωτικά ποιήματα (ωδές), επιθαλάμια και ύμνους, όπου με την ομιλουμένη γλώσσα της εποχής της, με

παραβολές, ζωηρές εικόνες, λεπτότητα και ευαισθησία εξυμνούνται ο σφοδρός έρωτας και το κάλλος, που για πρώτη φορά βρήκαν στην ποίηση μια τόσο άμεση και συνταρακτική φωνή. Η επίδραση της Σαπφώς είναι μεγάλη στην αρχαία και στη νεότερη ποίηση.

Σαπφώ, «Ωδή στην Αφροδίτη»

Αφροδίτη, αθάνατη, εσύ, ποικιλό-
θρονη,

θυγατέρα του Δία, δολόπλοκε,

σε ικετεύω με πίκρες και βάσανα,
Δέσποινα,

την ψυχή μου να μη την παιδεύεις.

Μόνο έλα και τώρα, όπως ήρθες
και τότε

τη φωνή μου σαν άκουσες, κι άφη-
σες

το παλάτι του Δία και πήρες

το χρυσό σου τ' αμάξι...

(Μτφρ. Τασούλα Καραγεωργίου)

Η ωδή, από τις ωραιότερες της Σαπφώς και αντιπροσωπευτικό δείγμα της ποίησής της, είναι το εκτενέστερο (επτά στροφές) και το μοναδικό ακέραιο ποίημα από το έργο της. Η ωδή επέδρασε στη ρωμαϊκή ποίηση (Κάτουλλος, Οβίδιος, Οράτιος, Λουκρήτιος) και στη γαλλική (Ρακίνας, Σενιέ, Ρονσάρ). Ο Οδυσσέας Ελύτης, το 1984, απέδωσε την ωδή στη νεοελληνική μαζί με όλο το έργο της Σαπφώς.

Ἀνακρέων

Ο Ανακρέων δεν ήταν Αιολέας αλλά Ἴωνας. Γεννήθηκε στην Τέω, πόλη της Ιωνίας, αλλά μεγάλο μέρος της ζωής του το πέρασε στα Ἄβδηρα της Θράκης, στη Σάμο, κοντά στον τύραννο Πολυκράτη, καθώς και στην Αθήνα, κοντά στον Ἴππαρχο, το γιο του Πεισιστράτου. Ὄταν δολοφονήθηκε ο Ἴππαρχος, κατέφυγε μάλλον στη Θεσσαλία. Μετά το θάνατό του (σε ηλικία 85 ετών), η Τέως κόσμησε τα νομίσματά της με την εικόνα του ποιητή, ενώ οι Αθηναίοι, στους οποίους η δημοτικότητά του ήταν μεγάλη, ανήγειραν προς τιμήν του ανδριάντα στην Ακρόπολη.

Κατά την αλεξανδρινή εποχή, το έργο του Ανακρέοντα διαιρέθηκε σε πέντε βιβλία. Διασώθηκαν μόνο

μερικά σύντομα αποσπάσματα από ερωτικά και συμποτικά άσματα. Είχε, βέβαια, συνθέσει και ελεγείες, επιγράμματα, θρήνους και ύμνους. Κεντρική θέση κατείχαν τα ερωτικά του ποιήματα, που όμως δε χαρακτηρίζονται από το πάθος το οποίο συναντούμε στα αντίστοιχα δημιουργήματα των Αιολέων ποιητών, ιδιαίτερα της Σαπφώς. Ο Ανακρέων θαυμάζει το κάλλος των νέων και των νεανίδων, επιδεικνύει κλίση προς τη διασκέδαση και το κρασί, αλλά ταυτόχρονα φροντίζει να παραμένει κυρίαρχος του εαυτού του, να τιθασεύει τις επιθυμίες του και να ακολουθεί το μέτρο σε κάθε του εκδήλωση. Η διάλεκτος που χρησιμοποιεί είναι η ιωνική (με λίγα δωρικά και αιολικά στοιχεία).

Στον Ανακρέοντα αποδόθηκε

συλλογή από 60 περίπου ποιήματα, τα οποία, όπως απέδειξε η κριτική, είναι νόθα και γράφτηκαν κατά την αλεξανδρινή ή ρωμαϊκή περίοδο από ποιητές που μιμήθηκαν την τεχνοτροπία του.

Λατίνοι και νεότεροι ποιητές έγραψαν μιμούμενοι τα ανακρεόντεια ποιήματα που αναφέρονται στον έρωτα και το κρασί. Ο λυρικός ποιητής Αθανάσιος Χριστόπουλος (1772–1847) ονομάστηκε «Νέος Ανακρέων».

ε. Χορωδιακή ποίηση (ποίηση που εκτελείται από πολυμελή χορό)

Η ποίηση των Δωριέων (δωρικόν ή χορικόν μέλος), οι οποίοι προκρίνουν το συλλογικό έναντι του ατομικού, την υποταγή δηλαδή του ατόμου στο σύνολο, διαφέρει από την αιολική κατά το ότι οι στροφές των «μελών» της είναι μεγάλες· είναι γραμμένη στη δωρική διάλεκτο και ψάλλεται με συνοδεία μουσικών οργάνων, στα πανηγύρια και στις γιορτές των θεών, από ομάδα ανδρών ή γυναικών (χορός).

Η χορική ποίηση αποτελεί συνδυασμό ποίησης, μουσικής και όρχησης, είναι δηλαδή ένα σύνθετο καλλιτέχνημα που εκφράζει το συναισθηματικό κόσμο ενός συνόλου προσώπων. Τα διάφορα είδη της αναφέρονται σε θεούς (ύμνοι) και σε

ανθρώπους (εγκώμια). Η οργάνωση των στίχων γίνεται με το σύστημα: στροφή – αντιστροφή – επωδός. Εκφράζει τη συλλογική συνείδηση της πόλης και όχι προσωπικά συναισθήματα (πρβλ. αργότερα τα χορικά της τραγωδίας). Ψάλλει το μυθικό ή ιστορικό παρελθόν και τις συγκινήσεις που βιώνει ο λαός. Αυτό γίνεται κατανοητό, αν ληφθεί υπόψη ότι ο κοινωνικός βίος που διαμορφώθηκε στην ελληνική πόλη αναζητούσε τρόπο έκφρασης και ο χορικός λυρισμός ανταποκρινόταν πλήρως στην ανάγκη αυτή.

Άλκμάν

Γεννήθηκε στις Σάρδεις της Λυδίας. Κατά τον πόλεμο με τους Κιμμέριους αιχμαλωτίστηκε και

μεταφέρθηκε στη Σπάρτη, όπου πουλήθηκε ως δούλος. Η ακμή του συμπίπτει με τα έτη 670–640 π.Χ. Η περίοδος αυτή είναι πολύ ευνοϊκή για τη λυρική ποίηση, αφού τότε η Σπάρτη ήταν λογοτεχνικό κέντρο που προσείλκυε μουσικούς και ποιητές από όλες τις πόλεις. Εκεί, λοιπόν, έζησε ο Αλκμάνας, φτάνοντας σε προχωρημένη ηλικία, και έγραψε μεγάλο αριθμό ποιημάτων.

Συνέθεσε ύμνους, παιάνες και σκόλια, αλλά οι αρχαίοι τού απέδιδαν και ερωτικά άσματα. Έγραψε στη δωρική διάλεκτο (τοπική λακωνική), αλλά με πολλούς αιολισμούς. Από το έργο του σώθηκαν μόνο αποσπάσματα. Οι γνωστότερες συνθέσεις του είναι τα «Παρθέν(ε)ια», λυρικά ποιήματα που ψάλλονταν από χορό νεανίδων. Φαίνεται ότι το μουσικό κλίμα της

Σπάρτης ενέπνευσε τον ποιητή να γράψει τα ποιήματα αυτά, γιατί εκεί ήταν πολύ διαδεδομένοι οι παρθενικοί χοροί. Οι γιορτές προς τιμήν της Άρτεμης και του Απόλλωνα και η γυμναστική αγωγή των νεανίδων δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις για τη διάδοση των χορών αυτών.

Στησίχορος

Κατά την επικρατέστερη άποψη, γεννήθηκε στην Ιμέρα της Σικελίας και έζησε περίπου 80 χρόνια. Το όνομά του, που σημαίνει «ὁ στήσας χορόν», ήταν ίσως προσωνύμιο, ενώ ως πραγματικό του όνομα φέρεται το Τεισίας.

Στο έργο του περιλαμβάνονται παιάνες, ερωτικά άσματα και βουκολικά (= ποιμενικά) ποιήματα. Το

μεγαλύτερο όμως και σημαντικότερο μέρος της ποίησής του αποτελούν οι ύμνοι, στους οποίους μάλιστα επέφερε καινοτομίες. Συγκεκριμένα, ενώ οι ύμνοι ήταν άσματα που ψάλλονταν προς τιμήν των θεών από ακίνητο χορό υπό τους ήχους κιθάρας, με το Στησίχορο δεν εξυμνούν κάποιο θεό, αλλά αφηγούνται επικούς μύθους. Λέγεται πως ανέπτυξε την τριαδική δομή της ωδής: στροφή, αντιστροφή, επωδός («Ορέστεια», «Παλινωδία»). Η «Παλινωδία» (= αναίρεση, ανάκληση· < πάλιν [= αντίθετα] + ὠδή) είναι ποίημα με το οποίο ανασκευάζει όσα είχε γράψει σε βάρος της Ελένης, αποκτώντας έτσι την όρασή του που είχε χάσει εξαιτίας της απρέπειάς του.

Από τα ποιήματά του διασώθηκαν αποσπάσματα (περίπου 100) και

κάποιοι τίτλοι, όπως «Κέρβερος», «Έλένα», «Νόστοι», «Θηβαΐς» κ.ά. Από τους τίτλους αυτούς διαπιστώνουμε ότι οι επικοί μύθοι ήταν η πηγή έμπνευσής του. Ο τρόπος όμως της διήγησής του ήταν διαφορετικός από εκείνον των επικών ποιητών. Οι διηγήσεις των επών είναι εκτεταμένες και συνεχείς, ενώ οι λυρικές διηγήσεις του Στησίχορου είναι ευκαιριακές και προσαρμόζονται στις απαιτήσεις κάποιας γιορτής.

Οι Αττικοί τραγικοί ποιητές (ιδιαίτερα ο Ευριπίδης) χρησιμοποίησαν τις υποθέσεις από τη διασκευή των μύθων του.

Ίβυκος

Γεννήθηκε στο Ρήγιο της Κάτω Ιταλίας και η ακμή του τοποθετείται

στο 640 π.Χ. Έζησε πολλά χρόνια στην αυλή του τυράννου Πολυκράτη. Με το θάνατό του σχετίζεται ο περίφημος θρύλος των «Γεράνων του Ἰβύκου»¹. Από τα ποιήματά του σώθηκαν μόλις 90 στίχοι, στους οποίους είναι εμφανείς οι επιδράσεις που δέχθηκε από την αιολική αλλά και από τη δωρική ποίηση. Η πρωτοτυπία του συνίσταται στο ότι ο ύμνος, αρχικά ποίημα θρησκευτι-

---

1. Σύμφωνα με την παράδοση, σκοτώθηκε σε μια περιοδεία του από Κορίνθιους ληστές. Ο ποιητής επικαλέστηκε τους γεράνους (στη ν.ε. γερανούς, αποδημητικά πτηνά με μακρύ λαιμό), που πετούσαν την ώρα του φόνου. Οι δολοφόνοι αποκαλύφθηκαν αργότερα

κό, που με το Στησίχορο έγινε ηρωικό, τώρα δέχεται νέα μεταβολή. Με τον Ίβυκο ο ύμνος γίνεται καθαρά ανθρώπινος, είναι αφιερωμένος σε κάποιο σύγχρονο πρόσωπο και είναι γνωστός ως «έγκώμιον». Στα χρόνια της ακμής του εμφανίζεται ως ένας ποιητής κατ' εξοχήν ερωτικός, απεικονίζοντας με αμεσότητα και ένταση, με τη χρήση παρομοιώσεων, το ερωτικό πάθος.

στο θέατρο της Κορίνθου, όταν ένας από τους ληστές, βλέποντας γερανοπούς, είπε στους άλλους: ἴδε, αἱ Ἰβύκου ἔκδικοι (= εκδικητές). Ο θρύλος θυμίζει την παράδοση για τη σωτηρία του Αρίωνα από δελφίνι, καθώς και τη διάσωση του Κροίσου από την πυρά.

Σιμωνίδης ὁ Κεῖος

Γεννήθηκε στην Ιουλίδα της Κέας (Κέα ή Κέως: μικρό νησί των Κυκλάδων). Φιλοξενήθηκε στις αυλές τυράννων ελληνικών πόλεων (Κρανώνα Θεσσαλίας, Συρακούσες), όπου έγραφε ποιήματα επ' αμοιβή. Κατά τη διάρκεια των Περσικών πολέμων βρισκόταν στην Αθήνα και έγραψε ελεγείες και επιγράμματα προς τιμήν των πεσόντων Μαραθωνομάχων και Σαλαμινομάχων.

Στη μακρόχρονη ζωή του συνέθεσε αρκετά έργα όλων των ειδών της λυρικής ποίησης, ιδιαίτερα θρήνους και τις επινίκιες ωδές για αθλητές. Από τα πολυάριθμα επιγράμματα και τις ελεγείες του διασώθηκαν περίπου 100 αποσπάσματα με μυθικά

περιστατικά. Έγινε πασίγνωστος για τα επιγράμματά του. Ήταν τόσο μεγάλη η φήμη του, ώστε πολλά επιγράμματα, χωρίς να είναι δικά του, αποδόθηκαν σε αυτόν. Γλώσσα των έργων του είναι η δωρική με αρκετά αιολικά στοιχεία. Χρησιμοποιεί απλές λέξεις, αλλά οι ποιητικές εικόνες του είναι πολύ ζωηρές.

Από τα αποφθέγματα και τα γνωμικά, που παρατίθενται με μεγάλη συχνότητα, διαπιστώνουμε τη φιλοσοφική διάθεση του ποιητή: σκέψεις και απόψεις για τον άνθρωπο και τη μοίρα του με μια νέα αντίληψη, που εκφράζει το ιωνικό πνεύμα του 5ου αιώνα. Τα ποιήματά του αγαπήθηκαν πολύ. Ο Πλάτωνας (Πρωταγόρας 338e-347b) μας πληροφορεί ότι οι μορφωμένοι Αθηναίοι τα επικαλούνταν στις συνομιλίες τους.

Βακχυλίδης

Γεννήθηκε, όπως και ο θείος του ο Σιμωνίδης, στην Ιουλίδα της Κέας. Έγραψε λυρικά άσματα (επινίκια, ύμνους, παιάνες, διθυράμβους, παρθένεια, σκόλια, επιγράμματα και ερωτικά), από τα οποία ελάχιστα διασώθηκαν. Προσκλήθηκε από τον τύραννο Ιέρωνα στις Συρακούσες και ύμνησε, με ωδή, τη νίκη του στα Ολύμπια.

Δεν έχει τη δημιουργική δύναμη του Σιμωνίδη ούτε του Πίνδαρου, τους οποίους όμως μιμείται και έχει ως πρότυπα. Διαθέτει ζωηρή φαντασία· η γλώσσα του, επηρεασμένη από τα ομηρικά έπη, χαρακτηρίζεται για το λεκτικό πλούτο και τη γλαφυρότητα, ενώ οι διηγήσεις του με μυθικά περιστατικά είναι λεπτομερείς,

αναλυτικές και πλησιάζουν, ως προς τη διαλογική μορφή, τα χορικά των δραματικών ποιητών της Αθήνας (π.χ. «Διθύραμβος για το Θησέα», ο οποίος έχει τη μορφή δραματικού διαλόγου).

Πίνδαρος

Γεννήθηκε στην κώμη Κυνός Κεφαλής της Βοιωτίας και καταγόταν από την επιφανή δωρική οικογένεια των Αιγιδών. Εκπαιδεύτηκε στην Αθήνα. Από μικρή ηλικία άρχισε να καλλιεργεί τη λυρική ποίηση. Κατά την περίοδο του Β΄ Μηδικού πολέμου διέμεινε στην Αίγινα και εκεί έγραψε αρκετές από τις ωδές του. Αργότερα, εξύμνησε με διθύραμβο τη συμβολή της Αθήνας στην απόκρουση των Περσών.

Είχε αναπτύξει φιλικές σχέσεις με όλους τους ισχυρούς ηγεμόνες του ελληνικού κόσμου. Ταξίδεψε στις κυριότερες πόλεις της Σικελίας. Φιλοξενήθηκε από το βασιλιά της Μακεδονίας Αλέξανδρο Α΄, γιο του Αμύντα. Η φήμη του ήταν μεγάλη. Λέγεται μάλιστα (Άρριανοῦ, Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις, I, 9, 10) ότι ο Μέγας Αλέξανδρος, τον επόμενο αιώνα, όταν κατεδάφισε τη Θήβα, διέταξε να εξαιρεθούν οι ναοί και το σπίτι του ποιητή: «Πινδάρου τοῦ μουσοποιοῦ τὴν στέγην μὴ κάετε (= καίετε)» (Δίων Χρυσόστομος, Λόγοι, 2.33.10).

Τα ποιήματα του κορυφαίου αυτού δημιουργού της χορικής ποίησης καλύπτουν όλα τα λυρικά είδη (ῦμνοι, παιάνες, διθύραμβοι, παρθένεια, εγκώμια, θρήνοι, προσόδια,

υπορχήματα, επίνικοι). Έχουν σωθεί αποσπάσματα και 45 Επίνικοι (14 Ολυμπιόνικοι, 12 Πυθιόνικοι, 11 Νεμεόνικοι, 8 Ισθμιόνικοι), όπου εξυμνούνται οι νικητές αθλητές στους αντίστοιχους πανελλήνιους αγώνες. Ο ποιητής απαθανατίζει τη νίκη επενδύοντας το προσωπικό κατόρθωμα με τη λάμψη του μύθου. Η δομή του επινίκου είναι τριμερής: α) έπαινος του νικητή, β) μυθική αφήγηση και γ) προσωπικές σκέψεις και ιδέες – γνωμολογία. Στην ποίησή του διαφαίνονται η θρησκευτική φιλοσοφία του και οι απόψεις του για την ηθική. Οι θεοί, κατά τον Πίνδαρο, είναι γνώστες των πάντων, έχουν απεριόριστη δύναμη και μόνο με τη βοήθειά τους ο άνθρωπος μπορεί να κατακτήσει την ευτυχία.

Η διάλεκτος στην οποία γράφει

τα ποιήματά του είναι η δωρική με
αιολικές αποκλίσεις και χαρακτηρί-
ζεται για το πλούσιο λεξιλόγιο, τις
εκθαμβωτικές εικόνες, τις μεταφορι-
κές έννοιες, τις περιφράσεις και τα
πολλά επίθετα. Οι φράσεις του, με
πλούσια μυθολογικά στοιχεία, άλ-
λοτε είναι σύντομες και άλλοτε εκτε-
ταμένες, ανάλογα με τις απαιτήσεις
της μουσικής.

Πρώτος Ολυμπιόνικος (στ. 1-10)

Στον Ιέρωνα τον Συρακούσιο,
νικητή στην ιπποδρομία

Ἄριστον μὲν ὕδωρ, ὁ δὲ χρυσὸς
αἰθόμενον πῦρ

.....

Το πιο πολύτιμο είναι το νερό,
ύστερα

το χρυσάφι που τόσο ξεχωρίζει απ'
τον περήφανο

πλούτο, καθώς μια λαμπερή φωτιά
μέσα στη νύχτα·

αν λαχταράς, καρδιά μου, να τρα-
γουδήσεις

αγώνες, μη γυρέψεις στον έρημο
ουρανό

την ημέρα λαμπερότερο άστρο
απ' τον πάμφωτο ήλιο. Μήτε θα
πούμε
πως απ' της Ολυμπίας τον αγώνα
υπάρχει
άλλος καλύτερος· απ' αυτόν ο
πολυάλητος
ύμνος αγκαλιάζει την έμπνευση
των ποιητών,
για να τραγουδήσουν τον γιο του
Κρόνου...

(Μτφρ. Τ. Ρούσσο)

Ο επίνικος είναι γραμμένος για τη
νίκη του Ιέρωνα, τυράννου των Συ-
ρακουσών, στους ιππικούς αγώνες
της 76ης Ολυμπιάδας (476 π.Χ.). Ο

Ιέρων είναι το πιο σπουδαίο πρόσωπο που ύμνησε ο μεγάλος λυρικός· ο ποιητής είχε φιλική σχέση με το Συρακούσιο ηγεμόνα, ο οποίος φημιζόταν για την αγάπη του προς τις τέχνες και τα γράμματα, και προς τιμήν του ο Πίνδαρος συνέθεσε ακόμη τρεις ύμνους (1ος, 2ος και 3ος Πυθιόνικοι).

Ο Πίνδαρος πέθανε κατά το 446 π.Χ. στο Άργος, αλλά η δόξα που είχε ήδη αποκτήσει ήταν μεγάλη. Το όνομά του αναφέρεται από τον Ηρόδοτο και από τους Αθηναίους κωμικούς, ενώ ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί σκέψεις και λόγια του. Οι Ρωμαίοι τον θαύμαζαν και οι Βυζαντινοί διάβαζαν τους Επινίκους του. Εμφανής είναι η επίδρασή του στη μεταγενέστερη ποίηση, Ευρωπαίων και Ελλήνων (Γκαίτε, Ρονσάρ, Σενιέ, Κάλβος, Σολωμός, Σικελιανός, Παλαμάς, Σεφέρης, Ελύτης). Ο Πίνδαρος είναι από τους μεγαλύτερους λυρικούς του κόσμου και η πρόσληψή του από την ελληνική και ευρωπαϊκή λογοτεχνία εξακολουθεί μέχρι σήμερα αδιάλειπτη.

Γυναίκες ποιήτριες

Στις αρχές και τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. ανήκει μια ομάδα ποιητριών, όπως η Μυρτίδα (Μυρτίς, -ίδος) από την Ανθηδόνα της βοιωτικής ακτής απέναντι στη Χαλκίδα, η Κόριννα από την Τανάγρα της Βοιωτίας, η Τελέσιλλα από το Άργος, η Πράξιλλα από τη Σικυώνα (σημ. Κιάτο), από τις οποίες έχουμε μόνο αποσπάσματα.

Από αυτές η πιο σημαντική είναι η Κόριννα, σύγχρονη του Πινδάρου. Αναφέρεται ως μαθήτρια της Μυρτίδας και ακόμη ότι νίκησε πέντε φορές το συμπατριώτη της

ποιητή¹. Έγραψε κυρίως χορική ποίηση, στη διάλεκτο της πατρίδας της, και τα θέματά της περιορίζονται σε βοιωτικούς μύθους. Σε ένα ποίημά της η Κόριννα περιγράφει ένα διαγωνισμό τραγουδιού ανάμεσα στα βουνά Κιθαιώνα και Ελικώνα.

Έναν αιώνα αργότερα η Ήρινα, από την Τήλο της Δωδεκανήσου, έγραψε σε δωρική διάλεκτο, την «Ήλακάτη» (= ρόκα).

---

1. Ένα χαριτωμένο ανέκδοτο λέει ότι η Κόριννα συμβούλεψε τον Πίνδαρο να μη χρησιμοποιεί απλόχερα τους μύθους: «Τῆ χειρὶ δεῖ σπείρειν, ἀλλὰ μὴ ὄλω τῷ θυλάκῳ» (= με το χέρι πρέπει να σπέρνεις και όχι με όλο το σακούλι).

B. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ο έντεχνος λόγος στον ελλαδικό χώρο παραμένει έμμετρος έως το τέλος του 6ου αι. π.Χ. Ο πεζός λόγος εμφανίζεται μόλις τον αιώνα αυτό. Η Θεολογία του Φερεκύδη από τη Σύρο (μέσα 6ου αι. π.Χ.) θεωρείται το αρχαιότερο έργο σε πεζό λόγο (καταλογάδην).

Συνθήκες ανάπτυξης

Η πεζογραφία αναπτύσσεται κυρίως για να καλύψει επιστημονικές και πρακτικές ανάγκες. Η ανάπτυξή της οφείλεται στην εξάπλωση του θαλάσσιου εμπορίου, καθώς και στην ίδρυση των αποικιών. Οι μεγάλες κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πνευματικές αλλαγές καθόρισαν τις περαιτέρω εξελίξεις του Ελληνισμού.

Αρχές

Η ελληνική διανόηση κυριαρχεί στις πόλεις της Ιωνίας, εύρωστες οικονομικά και δημοκρατούμενες. Τολμηροί στοχαστές θέλουν να εκφράσουν με ακρίβεια τις νέες απόψεις και τις εμπειρίες τους. Προτείνουν μια ορθολογική (σύμφωνα με τον ορθό λόγο) εξήγηση του κόσμου, που αντικαθιστά τη μυθική αφήγηση, και αυτό αποτελεί αποφασιστική στροφή στην ιστορία της σκέψης. Η μετάβαση αυτή από τους μύθους στην ορθολογική κριτική, από το μύθο στο λόγο, θεμελιώνει τη φιλοσοφία και την επιστήμη. Η κριτική της μυθικής αντίληψης του παρελθόντος θα οδηγήσει στην ιστορίην (ἴστωρ < οἶδα = γνωρίζω), έρευνα και διήγηση με βάση την προσωπική

παρατήρηση. Πρόσφορη μορφή για μια τέτοια εργασία είναι ο πεζός λόγος, ο οποίος, με τον αφηγηματικό τρόπο, χωρίς τον ποιητικό καλλωπισμό, είναι πιο κατάλληλος να διατυπώσει, με ευκρίνεια και σαφήνεια, τα πνευματικά γεγονότα.

Μῦθοι

Πεζά, επίσης, είναι και λαϊκά δημιουργήματα, όπως οι Μῦθοι (φανταστικές και διδακτικές ιστορίες). Οι παραδοσιακοί μύθοι συνδέονται με τον Αίσωπο, τον οποίο αναφέρει ο Ηρόδοτος ως λογοποιό (II, 134), ένα δούλο από τη Φρυγία της Μ. Ασίας που έζησε στη Σάμο τον 6ο αι. π.Χ. Πολλοί μύθοι που του αποδίδονται πρέπει να προέρχονται από διάφορες πηγές· μια συλλογή αισώπειων

μύθων καταρτίστηκε στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. από το Δημήτριο το Φαληρέα, Αθηναίο πολιτικό.

Αισώπειοι Μύθοι

Μικρά αφηγήματα (έχουν διασωθεί 358), με ηθικό και αλληγορικό χαρακτήρα, όπου μεγάλο ρόλο παίζουν οι ανθρώπινοι χαρακτήρες και τα ζώα που έχουν φωνή. Οι αισώπειοι μύθοι ήταν δημοφιλή κείμενα και χρησιμοποιήθηκαν ευρέως στην εκπαίδευση κατά την αρχαιότητα, τη βυζαντινή περίοδο και την Αναγέννηση.

Έμμετρος μύθους έγραψε ο μυθογράφος Βάβριος (Μυθίαμβοι, 1ος αι. π.Χ.) και ο Ρωμαίος ποιητής Φαίδρος (15 π.Χ. – 65 μ.Χ.), στη λατινική γλώσσα. Τους

μιμήθηκε, επίσης, ο Γάλλος μυθογράφος Λαφοντέν (1621-1695) και ο ποιητής Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823).

Ο Αίσωπος, ο πατέρας του διδακτικού μύθου, όπως εικονίζεται σε κύλινδρο του 450 π.Χ. (Μουσείο Βατικανού).

Ελεύθερη απόδοση

1. ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

Λογογράφοι

Τα πρώτα δείγματα ιστοριογραφίας μάς δίνουν οι λογογράφοι ή λογοποιοί, που έγραψαν διηγήσεις σε πεζό λόγο. Το έργο τους έχει εντελώς τοπικό χαρακτήρα [κτίσεις πόλεων, γενεαλογίες, περιηγήσεις, ὄροι (= ετήσια χρονικά πόλεων)], είναι γραμμένο στην ιωνική διάλεκτο και έχει διασωθεί μόνο σε αποσπάσματα.

Οι σπουδαιότεροι από τους λογογράφους είναι:

Ι. Έκαταῖος ο Μιλήσιος (545–474 π.Χ. περ.). Είναι ο κύριος εκφραστής της επιστημονικής γεωγραφίας· προήγαγε τη γεωγραφική έρευνα και σχεδίασε χάρτη της Γης

με τις ηπείρους της Ασίας και της Ευρώπης ισομεγέθεις (στην Ασία συμπεριλαμβάνονταν και η Αφρική). Το έργο του Περιήγησις / Περίοδος γῆς επηρέασε πολύ τον Ηρόδοτο, ενώ οι Γενηολογίαι (= Γενεαλογίες) ήταν συστηματικό βιβλίο στο οποίο γινόταν λόγος για την έννοια των γενεών (υπολογισμός με γενεές, καθεμιά από τις οποίες διαρκούσε 40 χρόνια). Ο Εκαταίος δεν περιορίζεται μόνο στην καταγραφή των γεγονότων, αλλά ερευνά και το κύρος των πηγών. Η άμεση πληροφόρηση και η λογική κριτική του προετοιμάζουν τη μετάβαση από τη μυθική αφήγηση στην ιστορία, που συντελέστηκε κατά τους Μηδικούς πολέμους. Θεωρείται, άλλωστε, πρόδρομος του Ηροδότου.

ΙΙ. Έλλάνικος ο Μυτιληναίος (490–405 π.Χ. περ.). Μεγάλος χρονικογράφος που επηρέασε το Θουκυδίδη¹. Έγραψε 23 βιβλία, πολλά από τα οποία ήταν αφιερωμένα σε ελληνικές χώρες και ξένους λαούς· περιγράφει ήθη και έθιμα σε συνάρτηση με τα ιστορικά γεγονότα και τους μύθους. Δύο βιβλία του αναφέρονται στην Άτθίδα, την ιστορία των Αθηνών. Έτσι, ο Ελλάνικος εγκαινιάζει την παράδοση της αττικής συγγραφικής δραστηριότητας και θεωρείται ο πρώτος ατθιδογράφος (= συγγραφέας χρονικών σχετικών με την Αττική). Επιχείρησε, ακόμη, να δημιουργήσει σταθερό χρονολογικό

---

1. Ο ίδιος ο ιστορικός κάνει σχετική αναφορά (I, 97, 2).

σύστημα των ιστορικών γεγονότων με βάση τις ιέρειες της Ήρας στο Άργος.

2. ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Αρχές

Ο ελληνικός φιλοσοφικός στοχασμός γεννήθηκε τον 6ο αι. π.Χ. και αναπτύχθηκε σε δύο περιοχές στην περιφέρεια του Ελληνισμού: τη Μικρά Ασία και το δυτικό τμήμα του ελληνικού κόσμου (Νότια Ιταλία και Σικελία).

Οι πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας ήταν εστίες έντονης πνευματικής δραστηριότητας και κέντρα κοινωνικοπολιτικών αντιπαραθέσεων. Οι ιωνικές πόλεις της Μ. Ασίας αγαπούσαν και ευνοούσαν τη θεωρητική

σκέψη, γιατί είχαν λογοτεχνική και πολιτιστική παράδοση που έφτανε έως την εποχή του Ομήρου. Οι πνευματικοί άνθρωποι που ασχολήθηκαν με τη φιλοσοφία ονομάζονται φυσικοί ή φυσιολόγοι, γιατί στα έργα τους δόθηκε ο τίτλος περιφύσιος¹ (= φύσεως, για τη γένεση του κόσμου). είχαν δηλαδή στόχο να ερμηνεύσουν τη δημιουργία του κόσμου όχι θεολογικά ή μυθολογικά αλλά λογικά. Έτσι, προτείνουν μια θεωρία της προέλευσης του κόσμου βασισμένη στη λογική και καταλήγουν σε ορισμένα γενικά συμπεράσματα για τη γέννησή του με βάση

---

1. Η φύσις (< φύω) σήμαινε ταυτόχρονα την αρχή, την εξέλιξη και το αποτέλεσμα της εξελικτικής διαδικασίας.

παρατηρήσεις τους πάνω σε φυσικά φαινόμενα. Την περίοδο αυτή διαμορφώθηκαν οι ακόλουθες φιλοσοφικές κατευθύνσεις:

I. Οι Ίωνες φιλόσοφοι. Σε διάστημα ενός αιώνα η Μίλητος, η μητρόπολη του μικρασιατικού Ελληνισμού, γέννησε το Θαλή, τον Αναξίμανδρο και τον Αναξιμένη. Οι τρεις αυτοί φιλόσοφοι επιχείρησαν να δώσουν, με τα κοσμολογικά τους συστήματα, παρά τις διαφορετικές απόψεις τους, επιστημονική απάντηση για την αρχή του κόσμου και να καθορίσουν έτσι τη δημιουργία του σύμπαντος. Έγραψαν σε πεζό λόγο (στην ιωνική διάλεκτο), γιατί η διατύπωση των φυσικών θεωριών απαιτούσε ακρίβεια και σαφήνεια. Από το έργο τους έχουν σωθεί μόνο σύντομα αποσπάσματα. Καθένας

από τους τρεις αυτούς στοχαστές δεχόταν ως αρχή του κόσμου, αρχή των όντων, ένα ορισμένο στοιχείο.

Θαλής (624–542 π.Χ. περ.). Σοφός, αστρονόμος και πολιτικός, διατύπωσε τη θεωρία για το ύδωρ, με τις τρεις φυσικές του καταστάσεις (υγρό, στερεό και αέριο), ως βασική αρχή του κόσμου¹. Επηηρεασμένος από προηγούμενα μυθολογικά αρχέτυπα, πιστεύει ότι το νερό είναι κύριο συστατικό όλων των πραγμάτων. Το υγρό στοιχείο, λοιπόν, αποτελεί, κατά το Θαλή, την πρωταρχική πηγή ζωής από την οποία προέρχεται ο κόσμος.

---

1. Πρβλ. Ακολουθία Μεγάλης Πέμπτης, «ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας».

Ἄναξίμανδρος (610–547 π.Χ. περ.).
Μαθητής και διάδοχος του Θαλή, αποκάλεσε την πρωταρχική ουσία ἄπειρον (= χωρίς όρια, χωρίς περιορισμούς), αδιαφοροποίητο και απέραντο ως προς την έκτασή του. Το ἄπειρο δεν είναι μόνο η πηγή των πάντων, αλλά η απεριόριστη, χωρίς συγκεκριμένη μορφή, αθάνατη και αιώνια ύλη, που περιβάλλει και συγκρατεί τα πάντα.

Ἄναξιμένης (585–528 π.Χ. περ.).
Μαθητής του Αναξίμανδρου και επηρεασμένος από τη θεωρία του, υποστηρίζει ως πρώτη αρχή τον αέρα (ἀήρ), το αραιότερο στοιχείο της ύλης, μια αχανή και ἀπειρη πνοή που διαπερνάει τα πάντα.

Ξενοφάνης (570–470 π.Χ. περ.).
Φιλόσοφος ποιητής από την Κολοφώνα της Ιωνίας, πόλη κοντά

στη Μίλητο· για λόγους πολιτικούς εγκατέλειψε τη γενέτειρά του μετά την κατάκτηση της Λυδίας από τον Κύρο και εγκαταστάθηκε στην Ελέα της Κάτω Ιταλίας, όπου ίδρυσε ιδιαίτερη φιλοσοφική σχολή. Σώζονται λίγα από το έργο του· έγραψε έμμετρα (γνωμικές ελεγείες) και είναι ο ευρετής των σίλλων, στίχων σατιρικών με ριζοσπαστικό περιεχόμενο. Ο Ξενοφάνης επηρεάστηκε από τους Μιλήσιους φιλοσόφους και γενικά από την ιωνική διάνοηση. Οξύς παρατηρητής του κόσμου, με πνεύμα κριτικό, καταδίκασε έντονα τις ομηρικές και ησιόδειες αφηγήσεις για τους θεούς. Από αντίδραση στον ανθρωπομορφικό πολυθεισμό (λατρεία πολλών θεών), υποστήριξε την έννοια μιας μοναδικής και ακίνητης θεότητας, που διαπερνάει τα πάντα,

«βλέπει, σκέφτεται και ακούει ολόκληρη» και δε μοιάζει με τους θνητούς ούτε στη μορφή ούτε στο νου. Κύριο, λοιπόν, μέλημα του Ξενοφάνη, περισσότερο από το οντολογικό¹, είναι το πρόβλημα του θεού.

Ἡράκλειτος (540-480 π.Χ.). Γεννήθηκε στην Ἐφεσο, σημαντική ιωνική πόλη. Αποκαλείται «σκοτεινός» φιλόσοφος εξαιτίας του δυσνόητου τρόπου με τον οποίο γράφει τις απόψεις του, που υφολογικά είναι μοναδικός στην ελληνική λογοτεχνία. Το έργο του, Περὶ φύσεως, σε ιωνική διάλεκτο, έχει χαθεί. Ο Ηράκλειτος ακολουθεί τους

---

1. Οντολογία (< ὄν + λέγω): η επιστήμη που μελετά τη φύση, την ουσία των όντων.

φιλοσόφους της Μιλήτου· οι θεμελιώδεις ιδέες του, που δεν είναι ανάπτυξη της κοσμολογίας των Μιλησίων, δίνουν μια νέα ιδέα του κόσμου. Ο Εφέσιος φιλόσοφος είδε τον κόσμο ως συνεχή κύκλο αλλαγής («πάντα ῥεῖ, πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει»), στην οποία οι αντιθέσεις αποτελούν ενότητα. Αιτία αυτή της ισορροπίας είναι η φωτιά (πῦρ αείζων), η αρχετυπική μορφή της ύλης και το κοινό συστατικό των πραγμάτων, που ο φιλόσοφος ονομάζει Λόγο¹. Ο κοινός λόγος (τὸ ξυνόν), που διαρθρώνει και τακτοποιεί τον

---

1. Πρβλ. «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος», Ευαγγέλιον Κατὰ Ἰωάννην (α' 1-2).

κόσμο, ταυτίζεται με την αλήθεια και αποτελεί ανασχετικό παράγοντα στην άεναη ροή των πάντων. Έτσι ο Ξενοφάνης (Θεός) και ο Ηράκλειτος (Λόγος) εισάγουν το πνευματικό στοιχείο στην ερμηνεία του κόσμου και εστιάζουν τη φιλοσοφία τους στο κοσμολογικό πρόβλημα.

Η φιλοσοφία του Ηράκλειτου άσκησε επίδραση στους μεταγενέστερους στωικούς: Μάρκο Αυρήλιο, Κλήμεντα Αλεξανδρέα (θεολόγους του 3ου μ.Χ. αιώνα).

**α. Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ
ἐστι...**

Ηράκλειτος, 212

(Ο πόλεμος είναι πατέρας των πάντων και ο βασιλεύς των πάντων, και μερικούς τους έκανε θεούς, άλλους ανθρώπους· μερικούς τους έκανε δούλους, άλλους ελεύθερους.)

Ο πόλεμος είναι η προσφιλήs μεταφορά του φιλοσόφου, για να εκφράσει την κυριαρχία της αλλαγής στον κόσμο, που βρίσκεται συνεχώς σε κατάσταση σύρραξης.

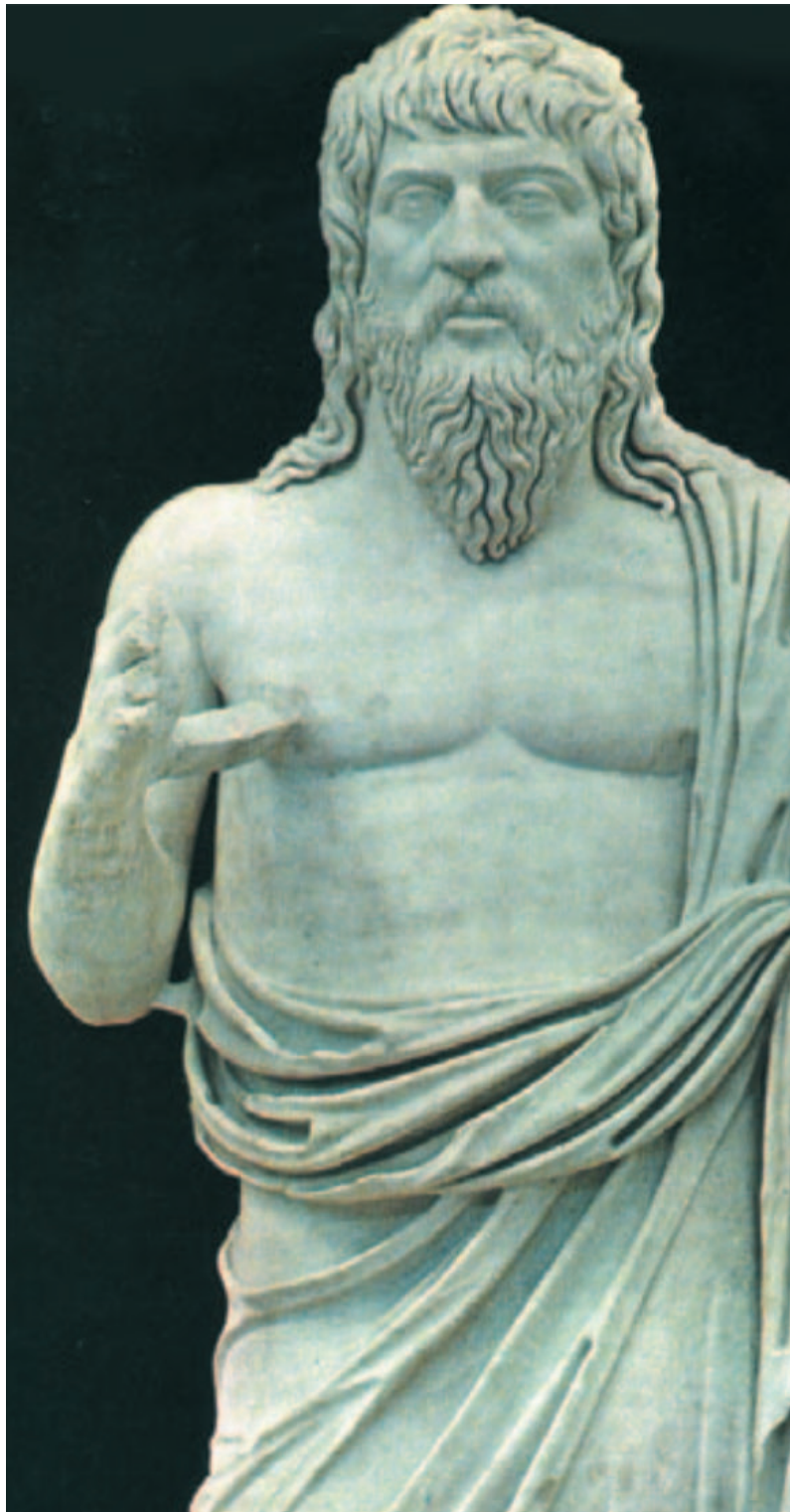
**β. Ἡλιος οὐχ ὑπερβήσεται μέτρα·
εἰδὲ μή,**

**Ἐρινύες μιν, Δίκης ἐπίκουροι,
ἐξευρήσουσιν.**

Ἡράκλειτος, 226

(Ο Ἡλιος δε θα ξεπεράσει τα μέτρα του, δηλαδή δε θα παραβεί τους νόμους που τον διέπουν· αλλιώς, οι Ερινύες, οι θεραπαινίδες της Δικαιοσύνης, θα τον ανακαλύψουν.)

Η αρχή του μέτρου στη φυσική μεταβολή εκφράζεται επιγραμματικά και συνεπάγεται αμετάκλητα την τίσιν (= τιμωρία) της ὕβρεως.

Ηράκλειτος, ο μεγάλος φιλόσοφος
της Ιωνίας (ρωμαϊκό αντίγραφο).
Μουσείο Ηρακλείου

Επτά Σοφοί

Ο 6ος αι. π.Χ. υπήρξε αιώνας πνευματικής άνθησης και δημιουργίας, με φιλοσοφικές ανησυχίες και αναζητήσεις. Την ίδια ακριβώς εποχή έζησαν και εκείνοι που ονομάστηκαν Επτά Σοφοί. Ο κατάλογός τους ενίοτε ποικίλλει. Δύο όμως ονόματα παραμένουν σταθερά, του Σόλωνα και του Θαλή, που αντιστοιχούν ο πρώτος στην ηθική σκέψη και ο δεύτερος στην επιστημονική.

II. Η φιλοσοφία στην Κάτω Ιταλία.
Η φιλοσοφία στην περιοχή αυτή συνδέεται με κινήματα πνευματικά και μυστικιστικά, που αναφέρονται στο θάνατο και τη λατρεία των χθόνιων θεοτήτων:

Ορφισμός. Μυστηριακή θρησκεία

του 7ου αι. π.Χ., όπως τα Ελευσί-
νια Μυστήρια της Δήμητρας και της
Περσεφόνης, που επιδίωκε τον εξα-
γνισμό του ανθρώπου με πράξεις
τελετουργικές· αναπτύχθηκε γύρω
από το πρόσωπο του μυθικού Ορ-
φέα και διαδόθηκε σε όλο τον ελλη-
νικό κόσμο.

Όρφεύς

Γιος του Απόλλωνα και της Μού-
σας Καλλιόπης, γεννήθηκε στη
Θράκη και υπήρξε απαράμιλλος
μουσικός (εφευρέτης της κιθάρας),
που μάγευε εξίσου ανθρώπους,
θηρία και άψυχα. Έλαβε μέρος
στην Αργοναυτική εκστρατεία.
Κατέβηκε στον Άδη, για να αναζη-
τήσει τη γυναίκα του Ευρυδίκη,

γοητεύοντας και τον ίδιο τον Πλούτωνα. Η παράδοση αναφέρει ότι διαμελίστηκε από τις Μαινάδες, ακόλουθες του θεού Διονύσου.

Ο μύθος τον παρουσιάζει ως προφήτη με μαγικές ιδιότητες και βαθιά πίστη στη μεταθανάτια ζωή, για την οποία προετοιμάζονται οι πιστοί με ασκητικούς κανόνες, μνήσεις και καθαρμούς (= εξαγνισμούς < καθαίρω). Χρυσά εγχάρακτα φύλλα με αποσπάσματα από ιερά κείμενα χρησίμευαν ως οδηγοί των πιστών στον άλλο κόσμο.

Τα ορφικά κείμενα (87 Ορφικοί Ύμνοι) θεωρούνται μεταγενέστερα, τα δόγματα όμως του ορφισμού είχαν αποκρυσταλλωθεί στην αρχαία εποχή.

Πυθαγορισμός. Θρησκευτικό, πολιτικό και πνευματικό κίνημα, επηρεασμένο από το μυστικισμό, που συνδέθηκε με τον ορφισμό και είχε ως αρχηγέτη το μεγάλο Έλληνα μαθηματικό και φιλόσοφο Πυθαγόρα.

Ο ορφισμός και ο πυθαγορισμός, που με το μυστικό τους περιεχόμενο αντανakλούν ανατολικές επιδράσεις, πίστευαν στην επιβίωση της ψυχής και τη μετεμψύχωση, ως μέσον τελειοποίησης του ανθρώπου.

Ως ξεχωριστά κινήματα, αλλά και με ενιαία μορφή (ορφικοπυθαγορισμός) επηρέασαν σημαντικά τη φιλοσοφική σκέψη στην Κάτω Ιταλία, καθώς και σε όλο τον αρχαίο κόσμο.

Πυθαγόρας (580-490 π.Χ.) Γεννήθηκε στη Σάμο, αλλά εγκατέλειψε την πατρίδα του κατά τη διάρκεια της τυραννίας του Πολυκράτη και κατέφυγε στην Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας, πόλη φημισμένη για τους αθλητές της και την ιατρική σχολή (Ηρόδ. ΙΙΙ, 125, 131-2), και αργότερα στο Μεταπόντιο. Στην Κρότωνα

ίδρυσε και διηύθυνε Σχολή με σκοπό την επιστημονική έρευνα, οι οπαδοί του όμως απέκτησαν μεγάλη πολιτική επιρροή. Ο Πυθαγόρας είναι το αρχέτυπο του φιλοσόφου, με την έννοια του σοφού που διδάσκει το νόημα της ζωής και του θανάτου. Δεν υπήρχαν δικά του κείμενα, αλλά μόνο διηγήσεις που του απέδιδαν μοναδικές ικανότητες. Η διδασκαλία του, κυρίως μυστική, αποτελούσε για τους μαθητές του θέσφατο· παροιμιώδης παρέμεινε η φράση «αὐτὸς ἔφα» (= το είπε αυτός, και επομένως είναι ορθό), χαρακτηριστικό της αυθεντίας του δασκάλου.

Ο Πυθαγόρας εισάγει στην ερμηνεία του κόσμου και της δομής του το ποσοτικό στοιχείο. Τα πάντα είναι θέμα ποσοτικών σχέσεων.

Ταυτόχρονα, ο αριθμός είναι στοιχείο του νοητού κόσμου· και η αρμονία άλλωστε είναι ποσοτική σχέση. Έτσι, γίνεται ο εισηγητής της θεωρίας των αριθμών, ως αρχής ερμηνείας του κόσμου (αρχή των όντων ή μονάς), και η συμβολή του στην ανάπτυξη των μαθηματικών είναι σημαντική· ο ίδιος απέδειξε το ομώνυμο θεώρημα και προσέδωσε ιερή σημασία στην τετρακτύν (= τέσσερις πρώτοι αριθμοί) που αποτέλεσε τη βάση του «Όρκου των Πυθαγορείων».

Πυθαγόρειοι. Ο Πυθαγόρας και οι μαθητές του είχαν πολλούς στόχους: φιλοσοφικό στοχασμό, φυσική επιστήμη, πολιτική, μεταρρυθμίσεις στις θρησκευτικές και ηθικές παραδόσεις. Πίστευαν ότι τα πάντα ανάγονται στους αριθμούς και

ρυθμίζονται από την αρμονία τους. Τα «ακούσματα»¹ διατυπώνονταν σε δωρική διάλεκτο. Η συμβολή των πυθαγορείων στην εξέλιξη και διαμόρφωση της φιλοσοφίας και των επιστημών ήταν μεγάλη. Η ελληνική πνευματική δημιουργία έχει πολύ επηρεαστεί από τα πυθαγόρεια δόγματα. Ο Πλάτωνας έχει υποστεί βαθύτατη επίδραση από αυτούς και η μεταφυσική του είναι έντονα ποτισμένη από τις ιδέες τους. Μια ποιητική συλλογή από 71 εξάμετρους στίχους μεταγενέστερη (2ος αι. μ.Χ.) περιλαμβάνει την ηθική διδασκαλία και τις θρησκευτικές δοξασίες των πυθαγορείων (Χρυσᾶ ἔπη).

-
1. Θεωρητικές και πρακτικές οδηγίες που μεταδίδονταν προφορικά στους ομοϊδεάτες.

III. Οι Ελεάτες φιλόσοφοι. Οι φιλόσοφοι αυτοί ανήκουν στην Ελεατική Φιλοσοφική Σχολή, της οποίας έδρα ήταν η Ελέα, πόλη της Ιταλίας, κοντά στην Ποσειδωνία (Paestum), αποικία των Φωκαέων. Ο Πλάτωνας στο Σοφιστή (211α, 242d) αναφέρει την ομάδα των Ελεατών φιλοσόφων ως «έλεατικὸν ἔθνος». Στο φιλοσοφικό τους σύστημα κυριαρχεί η αντίληψη της σταθερότητας, σε αντίθεση με την αλλαγή του Ηρακλείτου. Οι Ελεάτες φιλόσοφοι, εκτός από το Ζήνωνα, ήταν και ποιητές και υιοθετούσαν στα κείμενά τους την ποιητική μορφή της ομηρικής και ησιόδειας παράδοσης.

Παρμενίδης (515–450 π.Χ.). Μαθητής του Ξενοφάνη, νομοθέτης και φιλόσοφος. Έγραψε ένα μεγάλο ποίημα, Περί φύσεως (διασώθηκε αποσπασματικά), όπου αναφέρεται

στη μύησή του στην Αλήθεια. Η μύηση αυτή προσλαμβάνει τη μεγαλοπρέπεια του μύθου. Η μοναδική αλήθεια, που μας παραπέμπει στην προβληματική του Ηράκλειτου, οδηγεί προς το ὄν (ὄν, γεν. ὄντος: μετοχή του εἰμί), το μοναδικό, «γιατί είναι αγέννητο και άφθαρτο (άνώλεθρον), πλήρες, ακίνητο και χωρίς τέλος». Δεν πρόκειται για απλό φυσικό σύμπαν, όπως των Ιώνων φιλοσόφων, αλλά για ό,τι το πνεύμα μπορεί να συλλάβει. Ο Παρμενίδης είναι ο πρώτος φιλόσοφος της νοησιαρχίας (πρωταρχική αιτία των ψυχικών εκδηλώσεων και βάση για την προσέγγιση της γνώσης και της αλήθειας είναι η νόηση). Η φράση του «ταυτόν ἐστὶ νοεῖν τε καὶ εἶναι» θεμελιώνει στην ιστορία της φιλοσοφίας την αρχή της ταυτότητας

Αντίθετα, το μὴ ὄν δεν μπορεί να υπάρξει, γιατί δεν μπορεί να νοηθεί. Αναφέρεται επίσης και στον κόσμο της δοξασίας (απλής γνώμης). Ο κόσμος είναι σφαιρικός και απαρτίζεται από δύο ισότιμα και αντίθετα στοιχεία (φως και νύχτα), που η ισοδυναμία τους εξασφαλίζει την κοσμική ισορροπία. Η οντολογική θεωρία του Παρμενίδη (εἶναι - μὴ εἶναι) απορρίπτει όλες τις προγενέστερες κοσμολογικές θεωρίες. Αντίθετα προς τον Ηράκλειτο, το δημιουργό του γίνεσθαι (εξελικτική πορεία των μεταβολών), ο Παρμενίδης είναι ο φιλόσοφος του εἶναι (στατική κατάσταση). Η μεταφυσική του κυριάρχησε στην ιωνική φιλοσοφία του 5ου αιώνα και επηρέασε τον Αναξαγόρα και τους ατομιστές.

Ζήνων ο Έλεάτης (490–415 π.Χ.).
Είναι διαφορετικός από το στωικό φιλόσοφο του 3ου αι. π.Χ. από το Κίτιο (σημ. Λάρνακα) της Κύπρου. Μαθητής και φίλος του Παρμενίδη, δημοκρατικός φιλόσοφος, πέρασε όλη του τη ζωή στη γενέτειρά του. Αποδέχθηκε εξολοκλήρου τις θεωρίες του Παρμενίδη, προσπαθώντας να τις υπερασπιστεί με πρωτότυπα και παράδοξα (ζηνώνεια) επιχειρήματα. Χρησιμοποίησε τη μέθοδο τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς, ἀλλά καὶ τὴν διαλεκτικὴν, δηλαδή την αναζήτηση της αλήθειας με το διάλογο.

Οι αντινομίες του Ζήνωνα άσκησαν επίδραση στους ατομικούς (Λεύκιππο και Δημόκριτο), στους σοφιστές (Γοργία και Πρωταγόρα), αλλά και σε σύγχρονους φιλοσόφους. Από όλους τους προσωκρατικούς ο

Ζήνωνας είναι σήμερα ο πιο επίκαιρος.

Η Ελεατική Σχολή έμελλε να επιδράσει αποφασιστικά στον Πλάτωνα (ένας διάλογός του επιγράφεται Παρμενίδης) και στον Αριστοτέλη.

Ο Αχιλλέας και η χελώνα

Περίφημος είναι ο συλλογισμός του Ζήωνα που λέει ότι σε μια καταδίωξη ο πιο γρήγορος δρομέας δεν μπορεί να ξεπεράσει τον αργό· γιατί ο διώκτης πρέπει πρώτα να φτάσει στο σημείο απ' όπου ξεκίνησε ο διωκόμενος, και επομένως ο βραδύτερος δρομέας έχει πάντα ένα προβάδισμα, αναφέροντας ως παράδειγμα τον ταχύτερο Αχιλλέα και τη βραδύτερη

χελώνα. Υποθέτουμε ότι ο Αχιλλέας είναι χίλιες φορές ταχύτερος από τη χελώνα και ότι αυτή προηγείται, κατά την εκκίνηση του Αχιλλέα χίλια μέτρα. Στο χρόνο που ο Αχιλλέας θα έχει διανύσει χίλια μέτρα, η χελώνα θα έχει κερδίσει ένα προβάδισμα ενός μέτρου· όταν ο Αχιλλέας θα έχει καλύψει αυτή την απόσταση του ενός μέτρου, η χελώνα θα προηγείται πάλι κατά $1/1.000$ του μέτρου και έτσι χωρίς τέλος.

Έμπεδοκλής (495-430 π.Χ.). Γεννήθηκε στον Ακράγαντα της Σικελίας και ήταν σύνθετη προσωπικότητα: ρήτορας, πολιτικός, υπερασπιστής της δημοκρατίας, στοχαστής, γιατρός και θαυματοποιός, με υπερφυσική δύναμη. Απόκρυφες ιστορίες για το θάνατό του αναφέρουν ότι έπεσε αυτοβούλως στον κρατήρα της Αίτνας. Ζηλωτής του Παρμενίδη, επηρεάστηκε πολύ από τη σκέψη του. Από το έργο του σώζονται μικρά αποσπάσματα από δύο ποιήματα, γραμμένα σε εξάμετρους στίχους: *Περὶ φύσεως* (350 στίχοι) και *Καθαρμοί* (100 στίχοι). Ο τίτλος του πρώτου ποιήματος μας οδηγεί στην ιωνική φιλοσοφία. Ενώ, όμως, οι Ίωνες φιλόσοφοι καθόριζαν ένα μοναδικό στοιχείο για την προέλευση του σύμπαντος (μονισμός), ο

Εμπεδοκλής δέχεται τέσσερα (πλουραλισμός), που τα δηλώνει μάλιστα με ονόματα θεϊκά. Στους Καθαρούς, επηρεασμένος από τον Ησίοδο, ακολουθεί ορφικές και πυθαγόρειες δοξασίες για το πεπρωμένο της ψυχής, όπως τη μετεμψύχωση, περιγράφοντας την περιοχή τού επέκεινα (= άλλη ζωή) και δίνοντας οδηγίες για διάφορες καθαρτήριες τελετουργικές πράξεις.

Οι βασικές αρχές του σύμπαντος του Εμπεδοκλή, που παρουσιάζονται ως θεϊκά όντα, είναι οι τέσσερις ρίζες (ρίζώματα) του παντός: γῆ, αἴρ, πῦρ και ὕδωρ, ενώ η Φιλότης (αγάπη) και το Νεῖκος (φιλονικία) δρουν αντιθετικά πάνω και μέσα από αυτά. Η φιλότης οργανώνει και συνδέει, το νεῖκος χωρίζει και διασπά. Η ιστορία του σύμπαντος είναι

ο συνδυασμός και ο χωρισμός των τεσσάρων ριζωμάτων: η ανάμειξη (μείξις) και η διαίρεση (διάλλαξις). Με την κυριαρχία της φιλότητας σχηματίζεται η Σφαίρα (Σφαῖρος, ὅ) και το σύμπαν ενοποιείται (το ὄν του Παρμενίδη), ενώ με το νείκος διασπάται σε αταξία, φέρνοντας στο νου τον πόλεμο των αντιθέτων του Ηράκλειτου.

Η τελευταία φάση της προσωκρατικής σκέψης κυριαρχεί τον 5ο π.Χ. αιώνα. Η φιλοσοφία του Αναξαγόρα και των ατομιστών θα αποτελέσει την ιωνική απάντηση στην κριτική θεωρία των Ελεατών και του Εμπεδοκλή.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΠΟΙΗΣΗ	ΕΠΙΚΗ
<p>ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ</p> <p>8ος αι. π.Χ. -500 π.Χ.</p>	<p>Ηρωικό έπος: Όμηρος</p> <p>Διδακτικό έπος: ΗΣίοδος</p>

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

ΛΥΡΙΚΗ	ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ
<p>Ελεγεία: Καλλίνος, Μίμνερμος, Τυρταίος, Σόλων, Θέογνις κ.ά.</p> <p>Ύμνος: Αρχίλοχος, Σημωνίδης, Ιππώναξ</p> <p>Επίγραμμα: Σιμωνίδης</p> <p>Αιολικό μέλος: Σαπφώ, Αλκαίος, Ανακρέων κ.ά.</p> <p>Χορική: Πίνδαρος, Βακχυλίδης, Αλκμάν κ.ά.</p>	

ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ	ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
<p>ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ</p> <p>8ος αι. π.Χ. -500 π.Χ.</p>	<p>Προσωκρατικοί Ίωνες φιλόσοφοι: Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμενης, Ηράκλειτος, Ξενοφάνης</p> <p>Φιλόσοφοι Κ. Ιταλίας</p> <p>Ελεάτες: Παρμενίδης, Ζήνων, Εμπεδοκλής</p> <p>Πυθαγόρειοι</p>

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΗΤΟΡΙΚΗ
Λογογράφοι Μύθοι: Αίσωπος	

ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΠΟΙΗΣΗ	ΕΠΙΚΗ
<p data-bbox="347 1093 810 1352">ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ 500 - 323 π.Χ.</p>	

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

ΛΥΡΙΚΗ	ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ
	<p>Τραγωδία: Αισχύλος Σοφοκλής Ευριπίδης</p> <p>Σατυρικό δράμα</p> <p>Κωμωδία: Αριστοφάνης</p> <p>Μέση κωμωδία: Εύβουλος, Άλεξις κ.ά.</p>

ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ	ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
<p data-bbox="252 1093 715 1348">ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ 500 - 323 π.Χ.</p>	<p data-bbox="833 510 1276 582">Αναξαγόρας</p> <p data-bbox="833 631 1257 887">Ατομικοί: Λεύκιππος, Δημόκριτος</p> <p data-bbox="833 936 1321 1294">Σοφιστές: Πρωταγόρας, Γοργίας, Πρόδικος κ.ά.</p> <p data-bbox="833 1344 1279 1805">Μεγάλοι φιλόσοφοι: Σωκράτης Πλάτων Αριστοτέλης</p>

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΗΤΟΡΙΚΗ
<p data-bbox="188 506 624 775">Ηρόδοτος Θουκυδίδης Ξενοφών</p> <p data-bbox="188 824 624 1003">Ιατρική: Ιπποκράτης</p>	<p data-bbox="681 506 1331 775">Αρχές ρητορικής: Συρακούσες: Κόραξ κ.ά.</p> <p data-bbox="681 824 1086 1093">Ανάπτυξη ρητορικής: Αθήνα</p> <p data-bbox="681 1137 1299 1216">Ρητορικοί λόγοι:</p> <ul data-bbox="681 1238 1339 1832" style="list-style-type: none"><li data-bbox="681 1238 1107 1417">α) Δικανικοί: Λυσίας κ.ά. <li data-bbox="681 1447 1339 1626">β) Συμβουλευτικοί: Δημοσθένης κ.ά. <li data-bbox="681 1655 1222 1832">γ) Πανηγυρικοί: Ισοκράτης

ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΠΟΙΗΣΗ	ΕΠΙΚΗ
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ 323 - 31 π.Χ.	

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ	ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ 323 - 31 π.Χ.	Επικούρειοι Σκεπτικιστές: Πύρρων κ.ά. Στωικοί: Ζήνων, Κλεάνθης κ.ά.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

ΛΥΡΙΚΗ	ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ
Βουκολική: Θεόκριτος	Νέα κωμωδία: Μένανδρος

ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΗΤΟΡΙΚΗ
Ιστορίες Μ. Αλεξάνδρου Πολύβιος Διόδωρος ο Σικελιώτης	

ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΠΟΙΗΣΗ	ΕΠΙΚΗ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ 31 π.Χ. - 330 μ.Χ.	

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ	ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ 31 π.Χ. - 330 μ.Χ.	Επίκτητος Μάρκος Αυρήλιος Πλωτίνος

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

ΛΥΡΙΚΗ	ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΗΤΟΡΙΚΗ
Πλούταρχος Αρριανός Παυσανίας Στράβων	Δεύτερη Σοφιστική Λουκιανός Αλκίφρων κ.ά. Μυθιστόρημα

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἀγάθων **Γ** 172, **Ε** 61

Ἀθήναιος **ΣΤ** 95

Αἴλιος Ἀριστείδης **ΣΤ** 85

Αἰσχίνης **Ε** 132, 153-154, 159

Αἰσχύλος **Γ** 34, 78, 157, **Δ** 52, **Π**

Αἴσωπος **Β** 102, **Π**

Ἄλεξις **Δ** 69, **Π**

Ἀλκαῖος **Α** 16, **Β** 28, 66, **Γ** 157, **Π**

Ἀλκιδάμας **Ε** 164

Ἀλκίφρων **ΣΤ** 92, **Π**

Ἀλκμάν **Β** 29, 79, **Π**

Ἀνακρέων **Β** 28, 75, **Π**

Ἀναξαγόρας **Β** 130, 136, **Γ** 131, **Δ** 97,
Ε 13, **Π**

Ἀναξίμανδρος **Β** 110, **Π**

Ἀναξιμένης **Β** 110, **Π**

Ἄνδοκίδης **Ε** 132, 135-136

Ἀντίμαχος **ΣΤ** 22

Ἀντίπατρος **E** 149, 164, **ΣΤ** 24
Ἀντισθένης **E** 40
Ἀντιφάνης **Δ** 69
Ἀντιφῶν ὁ ρήτορας **Δ** 97, **E** 133
Ἀντιφῶν ὁ σοφιστής **E** 19, 133
Ἀππιανός **ΣΤ** 75
Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος **ΣΤ** 96
Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος **A** 139, **ΣΤ** 19, 45
Ἄρατος (ποιητής) **ΣΤ** 21
Ἀρίσταρχος **ΣΤ** 45
Ἀριστοτέλης **A** 109, **B** 132, **Γ** 21, 54, 62, 68, 166, 172, **Δ** 14, 62, **E** 15, 31, 80-108, 117, 126, 130, 166, **ΣΤ** 45, 48, **Π**
Ἀριστοφάνης **Γ** 132, 172, **Δ** 31, 34-65, 67, **E** 61, 129, **Π**
Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος **ΣΤ** 45
Ἀρίων **B** 85, **Γ** 21
Ἀρκεσίλαος **ΣΤ** 52
Ἀρκτῖνος **A** 124
Ἄρριανός **ΣΤ** 69-75, 79, **Π**

Ἄρτεμίδωρος ΣΤ 96

Ἄρχιλοχος Α 139, Β 27, 55, 59, Δ 15,
ΣΤ 23, Π

Ἄρχιμήδης ΣΤ 42

Ἄρχύτας Ε 43

Ἄχαιός Γ 172

Ἄχιλλεύς Τάτιος ΣΤ 94

Βακχυλίδης Β 29, 88, Π

Βίων ΣΤ 36

Γαληνός ΣΤ 95

Γοργίας Γ 157, Ε 28-29, 56, 116, 120,
121-123, 129, 142, Π

Δείναρχος Ε 132, 163

Δέξιππος ΣΤ 75

Δημάδης Ε 159, 164

Δημήτριος Φαληρεύς Β 103, Ε 165,
ΣΤ 28

Δημόκριτος Ε 16, ΣΤ 50, Π

Δημοσθένης Ε 119, 121, 132, 139, 141,
151, 153, 154, 155-162, 163, 164, Π

Διογένης Λαέρτιος ΣΤ 82
Διογένης ὁ Κυνικός Ε 41, ΣΤ 46
Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ΣΤ 60, Π
Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς ΣΤ 62, 85
Διόφαντος ΣΤ 96
Δίφιλος ΣΤ 27
Δίων ὁ Κάσσιος ΣΤ 75
Δίων ὁ Χρυσόστομος Β 90, ΣΤ 85
Ἐκαταῖος Β 105
Ἐλλάνικος Α 111, Β 107
Ἐμπεδοκλῆς Α 139, Β 134, Δ 74,
Ε 13-14, Π
Ἐπίκουρος Ε 18, ΣΤ 28, 46-50, 78
Ἐπίκτητος ΣΤ 56, 69, 70, 78, 79, Π
Ἐπίχαρμος Δ 15, 70
Ἐρατοσθένης Ε 137, ΣΤ 41, 45
Εὔβουλος Δ 68, Π
Εὐκλείδης (μαθηματικός) ΣΤ 42
Εὐκλείδης (φιλόσοφος) Ε 40, ΣΤ 42
Εὔμηλος Α 123
Εὔπολις Δ 33

Εὐριπίδης **B** 83, **Γ** 32-41, 72, 117, 127,
129-171, 172, 175, **Δ** 16, 49-60, **Ε** 23,
ΣΤ 31, **Π**

Ἐφορος **Δ** 145

Ζηνόδοτος **A** 41, **ΣΤ** 44

Ζήνων ὁ Στωικός **ΣΤ** 54, **Π**

Ζήνων ὁ Ἐλεάτης **B** 131, **Π**

Ἠγήσιππος **Ε** 164

Ἠλιόδωρος **ΣΤ** 94

Ἡριννα **B** 98

Ἡράκλειτος **A** 139, **B** 114, 128-136,
Ε 73, **ΣΤ** 54, **Π**

Ἡρόδοτος **A** 37, **B** 96-106, **Γ** 21, 31,
107, **Δ** 72-95, 97, 101, 104, 114,
143, **ΣΤ** 70, 93, **Π**

Ἡρωδιανός **ΣΤ** 96

Ἡρων **ΣΤ** 95

Ἡρώνδας **ΣΤ** 37

Ἡσίοδος **A** 128-141, **B** 41, 60, 135,
Γ 89, 100, **ΣΤ** 20, 22, **Π**

Θαλήης **B** 111, 120, **Π**

Θέογνις **B** 26, 42, **Π**

Θεόκριτος **A** 140, **Γ** 157, **ΣΤ** 33, 35, 36, **Π**

Θεόπομπος **Δ** 145

Θέσπις **Γ** 23, 52, 77

Θεόφραστος **E** 82, **ΣΤ** 28

Θουκυδίδης **B** 107, **Γ** 105, **Δ** 73, 93,
96-125, 134, 142, 145, **E** 23, 50,
121, 133, 134, 136, 148, 155, 161,
166, **ΣΤ** 59, 75, **Π**

Ίβυκος **B** 29, 83-85

Ίππαρχος **ΣΤ** 41

Ίππίας **E** 30, 54, 57, 58

Ίπποκράτης **Δ** 97, 117, 146-153,
ΣΤ 95, **Π**

Ίππῶναξ **B** 27, 60, **ΣΤ** 37, **Π**

Ίσαῖος **E** 132, 141

Ίσοκράτης **Γ** 157, **E** 23, 120, 122, 126,
129, 132, 133, 141, 142-148, 151,
152, **Π**

Ίων **Γ** 152, 172, **Ε** 53

Καικίλιος **Ε** 132, **ΣΤ** 84

Καλλίμαχος **Α** 139

Καλλῖνος **Β** 26, 32, **Π**

Καρνεάδης **ΣΤ** 52

Κλαύδιος Πτολεμαῖος **ΣΤ** 95

Κλεάνθης **ΣΤ** 55, **Π**

Κόιντος Σμυρναῖος **Α** 118

Κόραξ **Ε** 113, **Π**

Κόριννα **Β** 97

Κράτης **Δ** 33

Κρατῖνος **Δ** 32

Κράτιππος **Δ** 145

Κριτίας **Ε** 19, 43, 69

Κτησίας **Ε** 144

Λεύκιππος **Β** 131, **Ε** 15, **Π**

Λεωνίδας **ΣΤ** 24

Λογγῖνος **ΣΤ** 84

Λόγγος **ΣΤ** 94

Λουκιανός ΣΤ 86-91, 92, Π

Λυκοῦργος Ε 132, 151-152

Λυκόφρων ΣΤ 25

Λυσίας Ε 66, 121, 132, 137-140, 141, Π

Μάξιμος ΣΤ 86

Μάρκος Αὐρήλιος Β 116, ΣΤ 56, 78,
80, Π

Μελέαγρος ΣΤ 24

Μένανδρος Δ 66, ΣΤ 18, 27-32, Π

Μένιππος ΣΤ 88, 90

Μίμνερμος Β 26, 37, Π

Μόσχος ΣΤ 36

Μυρτίς Β 97

Νίκανδρος ΣΤ 22

Ξενοφάνης Β 112, 116, 128, Π

Ξενοφῶν Δ 101, 128-144, Ε 30, 33, 35,
ΣΤ 71, Π

Ξενοφῶν ὁ Ἐφέσιος ΣΤ 94

Ξένων Α 111

Όμηρος **A** 32, 35, 84, 104-123, **B** 71,
Γ 31, 99, 114, 157, **Π**

Όρφεύς **B** 121

Παναίτιος **ΣΤ** 55

Πανύασις **Δ** 72

Παρμενίδης **A** 139, **B** 128, 131, 134,
E 13, 32, 65, **Π**

Παυσανίας **ΣΤ** 75-76, **Π**

Πίγρης **A** 125

Πίνδαρος **B** 29, 89-55, **Γ** 17, **Π**

Πλάτων **A** 116, **B** 87, 96, 127, 132,
Γ 172, **Δ** 36, 54, 61, 138, **E** 15, 19,
22, 23, 24, 31, 33, 35, 40, 42-79,
80, 83, 85, 100, 104, 108, 121, 129,
133, 148, 151, 166, **ΣΤ** 48, 80, 85, **Π**

Πλούταρχος **ΣΤ** 63-69, **Π**

Πλωτῖνος **ΣΤ** 81-82, **Π**

Πολύβιος **Δ** 126, 144, **ΣΤ** 58, **Π**

Πορφύριος **ΣΤ** 82

Ποσειδώνιος **ΣΤ** 56

Πράξιλλα **B** 97

Πρατίνας **Γ** 75, 174

Πρόδικος **E** 30, 54, 142, **Π**

Πρωταγόρας **B** 87, 131, **Γ** 131, **Δ** 73-74,
120, **E** 24, 27, 54-55, 59, 142, **Π**

Πυθαγόρας **B** 123, 124

Πύρρων **ΣΤ** 51, **Π**

Σαπφώ **A** 16, **B** 28, 69-74, **Π**

Σέξτος Ἐμπειρικός **ΣΤ** 78

Σημωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος **B** 27, 59, **Π**

Σιμωνίδης ὁ Κεῖος **B** 27, 47, 86, **Π**

Σόλων **B** 26, 39, 120, **Γ** 32, 100, **E** 42,
110, **Π**

Σουσαρίων **Δ** 15

Σοφοκλῆς **Γ** 34-35, 49, 51-52, 72,
103-128, 131, 160, 165, 172, 179,
Δ 52, 73, 142, **Π**

Σπεύσιππος **E** 45

Στασίνοσ **A** 124

Στησίχοροσ **B** 29, 81, 85, **Γ** 157

Στράβων **ΣΤ** 62, 77, **Π**

Σωκράτης **Γ** 131, **Δ** 40-41, 60, 128,
132, 137, **Ε** 23-73, 133, 142, **ΣΤ** 42, **Π**

Σώφρων **Δ** 16, **ΣΤ** 37

Τελέσιλλα **Β** 97

Τέρπανδρος **Β** 28, 64

Τίμαιος **ΣΤ** 41, 57

Τιμόθεος **Β** 65

Τισίας **Ε** 113, 116

Τυρταῖος **Β** 26, 33-36, **Π**

Ὑπερείδης **Ε** 121, 132, 148-160

Φερεκράτης **Δ** 33

Φερεκύδης ο Σύρος **Β** 100

Φιλήμων **ΣΤ** 27

Φιλητάς **ΣΤ** 23

Φίλιστος **Δ** 145

Φιλόστρατος **ΣΤ** 84, 95

Φρύνιχος (τραγικός) **Γ** 75

Φρύνιχος (κωμικός) **Δ** 67

Φωκίων **Ε** 164

Χαρίτων **ΣΤ** 93

Χιωνίδης **Δ** 31

Χοιρίλος **Γ** 74

Χρύσιππος **ΣΤ** 55

[**Α, Β, Γ, Δ, Ε, ΣΤ** = τόμοι 1, 2, 3, 4, 5, 6]

[**Π** = συγχρονικός πίνακας εξέλιξης
γραμματειακών ειδών, σελ. 138-149]

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[Η βιβλιογραφία αυτή είναι επιλεκτική και ενδεικτική: από την τεράστια και ανεξάντλητη βιβλιογραφία επιλέγονται εδώ μόνο ορισμένα επιστημονικά βιβλία –όχι άρθρα– Ελλήνων και ξένων μελετητών, μεταφρασμένα στην ελληνική, αντιπροσωπευτικά εκάστου είδους, τα οποία κρίνονται χρήσιμα για καθηγητές και μαθητές.]

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΕΣ

Γεωργοπαπαδάκος Α., Ελληνική Γραμματολογία, Θεσσαλονίκη 1973.

Easterling P.E. - Knox B.M.W., Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας (μτφρ. Κονομή Ν. – Γρίμπα -Κονομή Χρ.), Παπαδήμας, Αθήνα 42000.

Lesky A.I., Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας (μτφρ. Αγ. Τσοπανάκης), Θεσσαλονίκη 1998.

Romilly J. de, Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία (μτφρ. Θ. Χριστοπούλου - Μικρογιαννάκη), Καρδαμίτσα, Αθήνα 1988.

Said S. – Traide M. – Boulluec A.I., Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας (μτφρ. Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου – Δ. Τσιλιβεργής – Β. Πόθου), Παπαζήσης, Αθήνα 2001.

Α΄ ΠΟΙΗΣΗ

Bowra C.B., Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση (μτφρ. Ι.Ν. Καζάζης), Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1980.

Dover K.J., Η κωμωδία του Αριστοφάνη (μτφρ. Φ.Ι. Κακριδής), Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1978.

**Κακριδής Ι.Θ., Ομηρικά θέματα,
Εστία, Αθήνα 1978.**

**Κακριδής Ι.Θ., Προομηρικά, ομηρικά,
ησιόδεια, Εστία, Αθήνα 1980.**

**Κακριδής Ι.Θ., Ομηρικές έρευνες,
Εστία, Αθήνα 31986.**

**Latacz J., Όμηρος. Ο θεμελιωτής
της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας
(μτφρ. Ε. Σιστάκου), Παπαδήμας,
Αθήνα 2000.**

**Lesky A.I., Η τραγική ποίηση των Αρ-
χαίων Ελλήνων (μτφρ. Ν.Χ. Χουρ-
μουζιάδης), Μ.Ι.Ε.Τ. / 1989, τόμοι
Α & Β.**

**Μαρωνίτης Δ.Ν., Αναζήτηση και νό-
στος του Οδυσσέα. Η διαλεκτική
της Οδύσσειας, Παπαζήσης, Αθή-
να 1978.**

Μαρωνίτης Δ.Ν., Ομηρικά μεγαθέματα, Κέδρος, Αθήνα 1999.

Μπούρας Ν.Γ., Το αρχαίο δράμα, Περιεχόμενα και ερμηνεύματα, Γρηγόρης, Αθήνα 2002.

Schadewaldt W., Από τον κόσμο και το έργο του Ομήρου (μτφρ. Φ. Ι. Κακριδής), Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1982.

Σκιαδάς Α., Αρχαϊκός λυρισμός, I-II, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1979, 1981.

Τσοπανάκης Αγ., Εισαγωγή στον Όμηρο, Θεσσαλονίκη 31977.

Χριστόπουλος Μ., Μυθικά θέματα με δραματικό προσωπείο. Μελέτη για την τραγωδία και την κωμωδία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.

Β' ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Anderson K.J., Ξενοφών, η ζωή και το έργο του (μτφρ. Πόλ. Μοσχοπούλου), Τυπωθήτω, Αθήνα 2002.

Βέικος Θ., Οι προσωκρατικοί, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Bury J.B., Οι αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί (μτφρ. Φ.Κ. Βώρος), Παπαδήμας, Αθήνα 1970.

Guthrie W.K.C., Οι Έλληνες φιλόσοφοι. Από τον Θαλή ως τον Αριστοτέλη (μτφρ. Αντ. Σακελλαρίου), Παπαδήμας, Αθήνα 1983.

Kennedy G., Ιστορία της Κλασικής Ρητορικής (μτφρ. Νικ. Νικολούδη), Παπαδήμας, 2000.

Long A.A., Η ελληνιστική φιλοσοφία. Στωικοί, Επικούρειοι, Σκεπτικοί

(μτφρ. Στ. Δημόπουλος – Μ. Δραγώνα-Μονάχου), Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1990.

Λυπουρλής Δημ., Ιπποκράτης, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2001.

Romilly J. de, Οι μεγάλοι σοφιστές στην Αθήνα του Περικλή (μτφρ. Φ.Ι. Κακριδής), Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994.

Romilly J. de, Ο Θουκυδίδης και ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός (μτφρ. Λ. Στεφάνου), Παπαδήμας, Αθήνα 2000.

Σπυρόπουλος Ηλ., Ηροδότου Ιστορίαι, Γκοβόστης, Αθήνα, 1995.

Finley J., Θουκυδίδης (μτφρ. Τ. Κουκουλιός), Παπαδήμας, Αθήνα 1997.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΑΡΧΑΪΚΗ

A. ΠΟΙΗΣΗ

2. ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ 12

Τα είδη της λυρικής
ποίησης και οι κυριότεροι
εκπρόσωποί της 30

α. Ελεγεία 30

β. Επίγραμμα 45

γ. Ίαμβος 53

δ. Μονωδιακή (μελική)
ποίηση 62

ε. Χορωδιακή ποίηση 78

B. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ 99

Αρχές και συνθήκες
ανάπτυξης – Μύθοι 99

1. ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ	104
2. ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.....	107

Συγχρονικός πίνακας εξέλιξης των γραμματειακών ειδών.....	138
Πίνακας ονομάτων	150
Συνοπτική βιβλιογραφία	162

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.